

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Haridusinnovatsiooni õppekava

Laura Köidam
VALIKAINED KARJÄÄRIALASTE TEADMISTE JA ETTEVÕTLIKKUSE
ARENDAMISEKS 6. KLASSIS
Magistritöö

Juhendaja: nooremlektor Krista Kõrgesaar
Kaasjuhendaja: nooremlektor Karmen Kalk

Tartu 2022

Kokkuvõte

Karjääriõpetus aitab noorel õppijal selgitada, missugused on tema võimalused tulevikus ning kuidas võimalusi realiseerida. Samuti on karjääri planeerimine ja elukestev õpe üks põhikooli riikliku õppekava aineüleseid teemasid, millega peavad ainetundides tegelema kõik õpetajad. Praegu on loodud Eestis materjale vaid II ja III kooliastme õppijate karjäärialaste teadmiste arendamiseks. Küll aga on leitud, et karjäärialaste pädevuste õpetamine peaks algama võimalikult vara. Sellest tulenevalt oli magistritöö eesmärk luua vajalikke õppematerjale sisaldav valikaine kursus 6. klassi õppijate enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks läbi karjääri- ja ettevõtlikkusõppe ning välja selgitada sihtrühmade hinnang õppevara kvaliteedile. Eesmärgi täitmiseks viidi läbi tegevusuuring, millega koguti andmeid ühe üldhariduskooli õpetajatelt ning 6. klassi õppijatelt. Tulemustest selgus, et õpetajad hindavad loodud õppevara kvaliteeti heaks ning enamik õppijad tundis, et läbiviidud testperiood toetas teadmiste arendamist. Võtmesõnad: karjääriõpetus, karjääri- ja ettevõtlikkusõpetus, õppevara, õppevara loomine, enesemääratluspädevus, ettevõtlikkuspädevus

Abstract

Career education helps a young learner to explain what their future opportunities are and how to realize these opportunities. Career planning and lifelong learning are also cross-curricular topics in the curriculum that all teachers need to address in their lessons. At present Estonia focuses only on the development of career-related knowledge for 2nd and 3rd grade students. However it has been found that the teaching of career competencies should start as early as possible. The aim of the master's thesis was to create an elective course containing the necessary study materials for the development of self-determination and entrepreneurial competence of 6th grade students through career and entrepreneurship education and to find out the target groups' assessment of the quality of study materials. In order to fulfill the goal, an action survey was conducted and data were collected from teachers of one basic education school and from 6th grade students. The results showed that teachers rated the quality of the curriculum as good and most of the learners felt that the test period supported the development of knowledge.

Keywords: career education, career and entrepreneurship education, learning materials, creation of study materials, competency for self-determination, competency of entrepreneurship

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	7
1.1. Karjääriõpe	7
1.1.2. Karjääri- ja ettevõtlusõppe mõju ja olulisus	7
1.2. Ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevus	9
1.2.1. Ettevõtlikkuspädevuse hindamine	10
1.2.2. Enesemääratluspädevuse hindamine	11
1.5. Õppeprogrammi loomise metoodika ja alused	12
1.5.1. Väljatöötatava õppematerjali lähtealused	14
1.5.2. Ülevaade Eestis ilmunud karjääri- ja ettevõtlusõppe materjalidest	15
1.6. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	16
2. Metoodika	
2.1. Tegevusuuring	16
2.2. Uuringu planeerimine	17
2.3. Tegutsemine	18
2.4. Vaatlemine	21
3. Uurimistulemused	23
3.1. Sihtrühmade ootused valikaine kursusele	23
3.2. Õppijate ettevõtlikkus- ning suhtlus- ja enesemääratluspädevused enne ja pärast testperioodi	24
3.2.2. Muutused pädevustestide tulemustes peale testperioodi	26
3.3. Õpilaste hinnang õpikogemusele	29
3.4. Õpetajate hinnang loodud õppevara kvaliteedile	30
4. Arutelu	33
Tänu sõnad	36
Autorsuse kinnitus	37

Kasutatud kirjandus	38
Lisa 1. Karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse kvaliteedi hindamise küsimustik.	41
Lisa 2. Karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse õpikogemuse hindamise küsimustik.	47
Lisa 3. EISI ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevuse testides analüüsitud teemad.	51
Lisa 4. Karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse ainekava.	52
Lisa 5. Valik karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse töölehti.	56

Sissejuhatus

Serbes ja Albay (2017) toovad välja, et praegusel ajastul on karjääriõpe väga oluline, kuna tehnoloogilise arenguga on muutunud nõudmised tööturul ning ootused kogukondades ja organisatsioonides. Samad autorid toovad välja, et haridusasutused peaksid samamoodi nagu ka teised turul tegutsevad organisatsioonid tähtsustama ning toetama õppijate karjääriteed. Karjääriõpe ja seda toetavad tegevused Eestis on Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusalas ning karjääriinfot ja nõustamist pakub noortele Eesti Töötukassa (Karjääriõpe, *s.a.*). Lisaks loovad karjäärivaliku oskusi toetavaid programme ja õppevara näiteks Edu ja Tegu (Edu ja Tegu, *s.a.*) ning Junior Achievement Eesti (Junior Achievement Eesti, *s.a.*). Samuti tegutseb Eestis erapraksiseid, mis pakuvad karjääriinõustamist ning *-coaching*'ut. Põhikooli riiklikus õppekavas (2011) käsitletakse karjääri planeerimist ning elukestvat õpet kui ühte läbivat aineülest teemat, mis tähendab, et aineõpetajad peaksid teemat läbivalt oma tundides käsitlema.

Eesti Töötukassa eesmärk on ühes õppeaastas jõuda 100% mahus 8. ja 11. klassi õppijateni ning 50% mahus 7., 9., 10. ja 12. klassi õppijateni (Karjääriinfo grupiteenused noortele..., 2021). Vaatamata Eesti Töötukassa eesmärgile näitab Tartumaa osakonna statistika, et koolid tellivad töötube ja nõustamisi peamiselt lõpuklassi ehk 9. ja 12. klassi õpilastele. Seega, kui kool ei keskendu ise I ja II kooliastme õppijate karjäärialaste teadmiste täiendamisele, on esimene kokkupuude karjääriõppega paljude õpilaste jaoks alles III õppeastmes või lõpuklassides. Eelnenud järeldust kinnitab magistritöö autori isiklik kogemus Eesti Töötukassa karjääriinfo spetsialistina. Ka Eesti 2021-2035 haridusvaldkonna arengukavas tuuakse välja järgnev: "Karjääri- ja ettevõtlusõppe tase ning võimalused tutvuda töömaailma ja erialade mitmekesisusega on Eesti haridussüsteemis ebaühtlased" (HTM, 2020, lk 9). Varajane karjääriõpe on aga õppijate tuleviku kujundamise jaoks väga oluline.

Varasemalt on karjääriõppe mõju algklassi õpilastele uurinud Antonellou ja Kounenoub (2016), kes tõid muu hulgas välja, et karjääri areng algab väga varases eas. Uuringu statistilised ja hinnangulised järeldused toetavad teadlaste (Porfeli & Lee, 2012; Skorikov & Vondracek, 2007) oletusi, et karjääriprogrammid võivad olla kasulikud lapse karjäärialaste teadmiste arengule. Sekkumine tuleb aga läbi viia piisavalt vara – enne, kui lastel kujuneb välja selge ja realistlik enesetunnetus ning enne, kui nad teevad kitsale alternatiivile tugineva karjääriotsuse (Antonellou & Kounenoub, 2016). Karjääriõpetuse aინeraamatus (SA Innove, 2010) tuuakse välja, et karjääriõpe toetab minapildi kujunemist

kogu õppeprotsessi vältel. Lisaks aitab huvide selge teadvustamine ning seostamine igapäevaeluga kaasa ka üldise küpsuse saavutamisele (SA Innove, 2010).

Käesoleva magistritöö uurimisprobleemi avab asjaolu, et kuigi karjääriõppe alane sekkumine tuleb läbi viia piisavalt vara, keskenduvad Eestis praegu olemasolevad karjääriõppe materjalid pigem III kooliastme õppijatele. III kooliastmele loovad karjääriõppe õppevara Eestis näiteks Edu ja Tegu (Edu ja Tegu, *s.a.*), Junior Achievement Eesti (Junior Achievement Eesti, *s.a.*) jne. Uuringud kinnitavad, et karjääriõppe programmid on tähtsad, kuna mõjutavad õpilaste karjäärialast küpsust, enesetõhusust, motivatsiooni ning karjääri planeerimise võimet (Antonellou & Kounenoub, 2016; Hirschi & Lage, 2007; Miles, 2008; Syed-Mohamad, 2005). Siinkohal on aga oluline veel kord mainida, et karjääriõppe peaks algama võimalikult vara, kuid Eestis puuduvad karjääriõppe programmid, mis toetaks II kooliastme, täpsemalt 6. klassi õppijate karjäärialaste teadmiste arendamist. Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärgiks luua vajalikke õppematerjale sisaldav valikaine kursus 6. klassi õppijate enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks läbi karjääri- ja ettevõtlikkusõppe ning välja selgitada sihtrühmade hinnang õppevara kvaliteedile.

1. Teoreetiline ülevaade

Magistritöös on kasutatud lisaks enesemääratluspädevusele mõisteid ettevõtlikkuspädevus ning ettevõtlushpädevus. Üldpädevustest kõneldes – nagu ka põhikooli riiklikus õppekavas – kasutatakse mõistet ettevõtlikkuspädevus, mille selgitus on toodud peatükis 1.2. Samuti kasutatakse Eestis ka mõistet ettevõtlushpädevus, mille alapädevused selgitas lahti programm Edu ja Tegu (Edu ja Tegu, *s.a.*) ja mille alapädevuste alla kuulub ka mainitud ettevõtlikkuspädevus. Ettevõtlushpädevus koosneb seega nii ettevõtlikkuspädevusest kui ka spetsiifilistest ettevõtlusega seotud teadmistest ja oskustest.

1.1. Karjääriõpe

“Karjääriõpe on teoreetiline ja praktiline õpe, milles õpilane arendab teadlikkust iseendast ja oma võimalustest, omandades teadmisi töömaailmast, elukutsetest ja õppimisvõimalustest. Karjääriõpe keskendub õpilase karjääri kujundamise pädevuste arendamisele.” (Haridus- ja noorteamet, 2022). Karjääri kujundamise pädevused on üldpädevused, mida inimene kasutab kogu oma elu jooksul oma karjääri kujundamiseks ja planeerimiseks. OSKA üldoskuste uuringus (2022) tuuakse välja, et üldoskuste tähtsus on kasvanud koos kiirete muutustega ühiskonnas ning väärtushinnangutes. Töölased oskused vananevad muutuv keskkonnas järjest kiiremini ning sellest tulenevalt aitavad üldoskused muutustega paremini toime tulla. Üldoskused jagunevad kolme kategooriasse (OSKA uuring, 2022): enesejuhtimisoskused (nt muutustega kohanemine, stressijuhtimine, eesmärgi saavutamine jne), lävimisoskused (keeleoskus, meeskonna- ja koostööoskus, empaatiline käitumine jne) ning mõtlemisoskused (analüüsioskus, loov ja uuenduslik tegutsemine, ruumiline mõtlemine; ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevus jne).

1.1.2. Karjääri- ja ettevõtlusõppe mõju ja olulisus

Kashefpakdel jt (2016) töid oma uuringus välja, et viimaste aastate jooksul on karjäärialaste tegevuste mõju analüüsivate uuringute osakaal märkimisväärselt paranenud, pakkudes kinnitust OECD veendumusele (OECD, 2010), et koolides läbiviidud töömaailma tutvustamist saab seostada paremate tööhõive tulemustega.

Nagu ka sissejuhatuses kirjeldatud, toovad Serbes ja Albay (2017) välja, et praegusel ajastul on karjääriõpe väga oluline, kuna tehnoloogilise arenguga on muutunud nõudmised tööturul ning ootused kogukondades ja organisatsioonides. SA Kutsekoda OSKA uurijate loodud trendikaardid (Tilk *et al.*, 2021) annavad ülevaate töömaailma arengusuundumustest

ning trendide mõjust haridusele, majandusele ning ühiskonnale laiemalt. Trendikaartides (OSKA trendikaardid, *s.a.*) tuuakse välja, et megatrendidena on tööturul esindatud järgmised muutused: keskkonnasäästlikkus saab normiks; digitehnoloogia ulatub kõikjale; üleilmastumine võimendab riske; rahvastikumuutused suunavad arengut ning väärtusmaailm teiseneb. Lisaks leiavad Serbes ja Albay (2017), et haridusasutused peaksid samamoodi nagu ka teised organisatsioonid tähtsustama ning toetama õppijate karjääriteed.

Austraalia karjäärialane nõukogu (*Career Industry Council of Australia*) on välja toonud, et õppijad keskenduvad õppimisele ja on motiveeritumad, kui neil on selge arusaam endast ning sellest, kuidas nad võiksid elada, kui nad lõpetavad kooli (*Career education...*, *s.a.*). Veel tuuakse dokumendis välja, et õpilaste toetamine teadlike valikute tegemisel aitab luua optimistlikuma ellusuhtumise, eesmärgitunde ja kõrgema panuse, mida nad oma perele ja ühiskonnale annavad (*Career education...*, *s.a.*).

Varasemalt on karjääriõppe mõju algklassi õpilastele uurinud Antonellou ja Kounenoub (2016), kes tõid muu hulgas välja, et karjääri areng algab väga varases eas. Uuringu statistilised ja hinnangulised järeldused toetavad teadlaste (Porfeli & Lee, 2012; Skorikov & Vondracek, 2007) oletusi, et karjääriprogrammid võivad olla kasulikud lapse karjäärialaste teadmiste arengule. Sekkumine tuleb aga läbi viia piisavalt vara – enne, kui lastel kujuneb välja selge ja realistlik enesetunnetus ning enne, kui nad teevad kitsale alternatiivile tugineva karjääriotsuse (Antonellou & Kounenoub, 2016). Karjääriõpetuse aინeraamatus (SA Innove, 2010) tuuakse välja, et karjääriõpe toetab minapildi kujunemist kogu õppeprotsessi vältel. Lisaks aitab huvide selge teadvustamine ning seostamine igapäevaeluga kaasa ka üldise küpsuse saavutamisele (SA Innove, 2010). Karjääri arendamise instituudi (2021) käsiraamatus tuuakse välja, et põhikooli ja gümnaasiumi astme karjääriõpetuses on suured erinevused – “keskkooli õpilane peab tegema olulisi valikuid, kuhu minna edasi õppima ning missuguseid samme astuda, et siseneda töörolli ning realiseerida oma karjääriplaan. See nõuab õppijalt kõrget kognitiivset võimekust ning keerulist, mitmemõõtmelist ja interaktsioonipõhist mõtlemist” (Career Development Institute, 2021, lk 5). “Põhikooli õpilane peab aga karjääriõpetuse jooksul teada saama, kes ta on ja kelleks tal on võimalik saada ning kuidas nad maailma sobituvad – mõtlemine areneb sel perioodil maagilisest assotsiatsioonipõhisest mõtlemisest konkreetsele, lineaarsele ja järjestuspõhisele mõtlemisele” (Career Development Institute, 2021, lk 5).

Vanemate klasside õpilaste seas läbi viidud uuringud kinnitavad, et karjääriõppe programmid on tähtsad, kuna mõjutavad õpilaste karjäärialast küpsust, enesetõhusust, motivatsiooni ning karjääri planeerimise võimet (Antonellou & Kounenoub, 2016; Hirschi &

Lage, 2007; Miles, 2008; Syed-Mohamad, 2005). Samuti on leitud, et karjääriõpe võib aidata vältida järgmiseid probleeme: õppimisest eemaldumine, madal püüdlus, vähesed oskused ning vähene sotsiaalne liikuvus (Career Development Institute, 2021).

1.2. Ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevus

Ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevust defineerivad eri autorid mõneti erinevalt. Eestis kasutatakse mõistetena nii ettevõtlus- kui ka ettevõtlikkuspädevust ning magistritöös on läbivalt mainitud mõlemat. Alljärgnevalt on toodud välja mõned võimalikest definitsioonidest ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevustele, mida kasutatakse Eesti autorite loodud materjalides.

Põhikooli riiklikus õppekavas defineeritakse ettevõtlikkuspädevust järgnevalt: “suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärged, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske” (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Õunapuu ja Ots (2016, lk 225) käsitlevad õpilase ettevõtlikkust kui “tema isiksust kirjeldavat tunnust individuaalsete omaduste ja keskkonna koosmõju kontekstis, mis väljendub eelkõige õpilase aktiivsuses sekkuda erinevatesse olukordadesse, oskuses (loovalt) probleeme lahendada ning eesmärged seada, omades seejuures järjekindlust ja usku oma suutlikkusse”.

Enesemääratluspädevus põhikooli riiklikus õppekavas on defineeritud järgmiselt: “suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme” (Põhikooli riiklik õppekava, 2011, § 4). Kikase ja Toomela (2016) toimetatud raamatus käsitlevad aga autorid Arro, Ots ning Kangro (2016, lk 89) enesemääratluspädevust kui “oskust iseenda tundeid, mõtteid, omadusi, võimeid ja käitumist teadvustada ja kirjeldada ning saada aru nende tähendusest ümbritsevas maailmas”.

Ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevused kuuluvad üldpädevuste alla, mille hindamise kohta on Kikas (2014) öelnud, et hindamine ei ole asi iseeneses, vaid selle eesmärk peab olema seotud üldpädevuste arendamisega ning rakendada tuleks ka kujundavat

hindamist. Samuti on Kikas (2014) rõhutanud, et enesemääratluspädevuse hindamise juures on informatiivne just erinevate vastuste ja vastamise võimaluste üle arutlemine.

1.2.1. Ettevõtlikkuspädevuse hindamine

Ettevõtlikuks olemist peetakse tänapäeva ühiskonnas oluliseks omaduseks. Oluline on aga see, kuidas hinnata koolis ettevõtlikkuspädevust kõigil õppijatel – ka neil, kes ettevõtlikkuse ehk näiteks eestvedamise, ürituskorralduse jms eriliselt silma ei jää (Õunapuu & Ots, 2016). Samuti on Õunapuu ja Ots (2016) välja toonud, et ettevõtlikkuspädevuse puhul on oluline uurida nii õppija nõrkusi kui ka tugevusi.

Õpetaja võib saada õppija ettevõtlikkuspädevuse kohta kognitiivsel tasandil teavet näiteks õpitulemuste põhjal, aga ka klassi- ja kooliväliste ürituste organiseerimisel ning tulevikuga seotud plaanide ja kavatsuste kirjeldamisel (Õunapuu & Ots, 2016). Kõik eeltoodud tegevused on seotud õppija arenguga ning õppija ettevõtlikkuspädevuse hindamisel on oluline tähelepanu pöörata sellele, millisel viisil õppijad oma tegevusi, eesmärgi ja plaane kirjeldavad (Õunapuu & Ots, 2016). Schelfhout jt (2016) toovad välja, et ettevõtlikkuspädevuse hindamine peaks põhinema käitumisnäitajatel. Van den Bossche jt (2011, viidatud Schelfhout jt, 2016 j) täpsustavad, et käitumisnäitajad peavad põhinema konkreetse ja jälgitava käitumise kirjeldustel, mis näitavad pädevuse olemasolu. Käitumisnäitajate sõnastused peaks olema käitumisele keskendunud, lihtsad ja väärtushinnanguteta ning kooskõlastatud nii õppija profiili kui õpikeskkonnaga (Schelfhout jt, 2016).

Kognitiivsete protsesside kõrval on ettevõtliku käitumisega seotud ka mitmed isikuomadused. Üks silmapaistvamaid – ekstravertsus – võib avalduda ka õppija algatusvõimes ning sellised õppijad paistavad silma oma valmiduse ja pealehakkamisega (Õunapuu & Ots, 2016). Tunnus, mida saab samuti ettevõtlikkusega seostada, on riskikäitumine (Õunapuu & Ots, 2016). Küll aga ei tohi teatud tunnuste vähemat esindatust seostada ettevõtlikkuse puudumisega. Mida rohkem pöörab õpetaja tähelepanu ettevõtlikkuspädevuse arengule ja hindamisele, seda parema ülevaate saab õppijate tegelikust ettevõtlikkuspädevusest (Õunapuu & Ots, 2016).

Ettevõtlikkuspädevust on võimalik Eesti kontekstis hinnata ka näiteks EISist (eksamite infosüsteem) leitava ettevõtlikkuspädevuse testiga. Nimetatud pädevuste testis on ülesanded, kus õppija saab hinnata erinevaid väiteid Likerti 5-astmelisel skaalal ning testide tulemused

esitatakse protsentuaalselt. Kirjeldatud testi kasutas magistritöö autor 6. klassi õppijate ettevõtluspädevuse hindamiseks.

1.2.2. Enesemääratluspädevuse hindamine

Enesemääratluspädevuse kaudu on võimalik hinnata õppija võimet ennast ja oma võimeid kirjeldada ning hinnata. Samal ajal annab enesemääratluspädevuse hindamine aga ka infot õppija omaduste kohta – näiteks, missugune on õppija enesehinnang ning isikuomadused (Arro *et al.*, 2016).

Enesemääratluspädevust õppija isikuomaduste mõttes on võimalik hinnata läbi iseenda isiksuseomaduste hindamise (Arro, Ots & Kangro, 2016). Tavapäraselt kasutatakse isiksuseomaduste hindamiseks paljude väidetega isiksuseomaduste kategooriate testi (Arro, Ots & Kangro, 2016). Küll aga on võimalik õppija enesemääratluspädevust ja omadusi hinnata ka konkreetsete ja reaalselt ette kujutatavate olukordade kirjeldusega, kus õppija end oma sõnadega kirjeldab (Arro, Ots & Kangro, 2016). Sellisel juhul tuleb tõenäolisemalt välja õppija tegelik enesemääratluspädevus – kui mitmekesiselt õppija end analüüsib ning missugused on tema enesehinnangulised omadused (Arro, Ots & Kangro, 2016). Lisaks on Budiman jt (2020) öelnud, et õppijate enesemääratluspädevuse arendamiseks on efektiivne kasutada reflekteerimise meetodeid. Võimalustena töid Budiman jt (2020) välja õppijate kaasamise kriitilistesse arvutustesse ning üksteise kogemuste reflekteerimise.

Enesemääratluspädevus kognitiivse võimekuse ja sooritustaseme kontekstis viitab enesemääratluspädevuse ühele osale – suutlikkusele anda hinnanguid oma sooritusele ning märgata oma tugevusi ja nõrkusi (Arro, Ots & Kangro, 2016). Arro, Otsa & Kangro (2016) sõnul viitavad hinnangud sooritusele õpilaste reaktsioonidele soorituseks valmistumisel (nt hinnang enda võimalikule tulemusele tunnikontrolli sooritamise eel või järel). On leitud, et hinnangute täpsus ja suund seostub õppija sooritustasemega – näiteks paremate tulemustega õppijate hinnangud on üldiselt täpsemad ning madalamate tulemustega õppijate hinnangud ebatäpsemad (Arro, Ots & Kangro, 2016). Siinjuures tuleb aga õppijate hinnangute analüüsimisega ettevaatlik olla, kuna Aivar Ots (2013) on leidnud, et oma tulemusi alahindavad just tugevamad õppijad ning nõrgemad kalduvad end tihedamalt ülehindama. Hinnangute täpsus või üle- või alahindamine võib anda aga teavet selle kohta, mil viisil on võimalik õppijat toetada ning suunata paremate tulemuste saavutamisele (Arro, Ots & Kangro, 2016).

Eurich (2018) toob välja, et ka sisekaemusel on oluline roll enesemääratluspädevuse arendamise ja hindamise juures, kuid samuti toob ta välja, et paljud inimesed ei küsi endalt seejuures õigeid küsimusi. Tihti kasutatakse enesesse vaatamisel ning enesehindamisel küsimust “miks?”, kuid Eurich (2018) toob välja, et enesemääratluspädevuse hindamisel on oluline küsida küsimus “mida?”. Mida-küsimused aitavad jääda objektiivseks, tulevikku suunatuks ning annavad võime tegutseda uute mõtete ja arusaamade põhjal (Eurich, 2018). EntreComp ettevõtluspädevuse raamistikus (2016) tuuakse välja erinevaid alapädevusi, mille järgi oma enesemääratluspädevust hinnata, näiteks tugevuste ja nõrkuste teadvustamine, oma võimetele uskumine jms.

1.5. Õppeprogrammi loomise metoodika ja alused

Õppematerjalide koostamine kuulub õpidisaini (*instructional design*) valdkonda. “Õpidisain on konstruktsioon, mis viitab põhimõtetele ja protseduuridele, mille abil saab järjepideval ja usaldusväärset viisil välja töötada juhendmaterjale, õpitegevusi ja terveid õpisüsteeme” (Molenda, Reigeluth, & Nelson, 2003, lk 574). Karjääri arendamise instituut (*Career Development Institute*) andis 2021. aasta oktoobris välja karjääri arendamise raamistiku käsiraamatu põhikooli astmele (Career Development Institute, 2021). Käsiraamatus tuuakse välja kuus põhiteemat ning näited, mida karjääriõppe programm noores vanuses õppijate jaoks sisaldama peaks (vt tabel 1).

Tabel 1. Peateemad ja näited, mida peaks sisaldama karjääriõpe noore õppija jaoks. (Career Development Institute, 2021, lk 21–24)

Elukestev areng	Võimaluste avastamine	Karjääri haldamine	Võimaluste loomine	Igapäevaelu ja töö tasakaalustamine	Suure pildi nägemine
Täiskasvanutega vestluste pidamine ning hea kuulamisoskuse näitamine.	Erinevatest ametitest ja töödest rääkimine.	Mõtlemine kellelegi, kes on andnud ideid selle kohta, mida tähendab tööl käimine.	Märkamine, et Sa kuulud mitmetesse gruppidesse ja võrgustikesse.	Oma erinevatest rollidest rääkimine.	Oskus näha teiste vaatenurki.
Lugude kuulamine inimestest ja nende tööelust.	Märkamine, et inimestel on erinevad tugevused, anded ja iseloomud.	Tulevikule mõtlemine ja unistamine, missugust tööd kunagi teha soovid.	Oskus selgitada, miks oled teatud otsuseid teinud.	Teadvustamine, miks inimesed kannavad töövormi ja kaitseriietust.	Kahe erinevat tüüpi töö märkamine ja nendest rääkimine.
Kirjeldamine, mida Sulle teha meeldib, mida Sa tahaksid veel osata ja kuidas Sa selle saavutaksid.	Teadvustamine, et olemas on väga palju erinevaid töökeskkondi.	Teadvustamine, et saad mõnede asjadega paremini hakkama ning mõned oskused vajavad rohkem arendamist.	Oskus selgitada, kuidas muutud/oled muutunud.	Rollimängude mängimine.	Huvitumine sellest, missugust tööd tegid vanavanemad ning teised vanema generatsiooni inimesed.
Arutlemine, kas on olemas tööd, mis on sobivad ainult meestele või naistele.	Vestluses osalemine eakaaslaste ja täiskasvanu tega.	Uutes olukordades enesekindel olemine.	Mõistmine, mis on tiimitöö ja tiim.	Mõistmine, kas ja kuidas saab teisi aidata.	Teadlikkus kolmest R-ist: <i>reduce, reuse and recycle</i> (vähenda, taaskasuta ja taastooda).
		Probleemolukordades erinevatele lahendusvõimalustele mõtlemine.	Panustamine ettevõtlikkuse tegevusse - näiteks toodete müümisse.	Klassikaaslaste erilise väljatoomine.	

Õpidisaini arendustegevuste kavandamiseks ja läbiviimiseks on erinevaid mudeleid, millest üks tuntuimad on ADDIE (*Analyze, Design, Develop, Implement, and Evaluate*). Õppematerjali kvaliteedi hindamiseks enim viidatud mudel on LORI (*Learning Object Review Instrument*).

1.5.1. Väljatöötatava õppematerjali lähtealused

Õppematerjali sisu väljatöötamist on võimalik etappideks jagada ADDIE ning SCATE (eesti keeles SÕKAL) mudeli abil. Magistritöö õppematerjali loomiseks kasutati ADDIE mudelit, kuna see mudel oli loodava õppematerjali jaoks paremini kohandatav.

ADDIE mudel jagab õppematerjali arendustöö viieks etapiks: analüüsi etapp (*analysis*), kavandamise etapp (*design*), väljatöötamise etapp (*development*), kasutamise etapp (*implementation*) ning hinnangu andmise (*evaluation*) etapp (Põldoja, 2016).

Branch (2009, lk 3) on ADDIE mudeli etappides soovitanud järgnevat:

1. analüüsi etapp – koolitusvajaduse määramine, õpieesmärkide määratlemine, sihtgrupi analüüs, ressursivajaduse analüüs, tehnilise platvormi valik, projektiplaani koostamine;
2. kavandamise etapp – tegevuste analüüs, õpiväljundite sõnastamine, testimisstrateegia koostamine, eelarve kalkulatsioonid;
3. väljatöötamise etapp – sisu väljatöötamine, täiendav sisu valimine või loomine, õppija juhendmaterjali koostamine, õpetaja juhendmaterjali koostamine, muudatuste ja täienduste sisseviimine, piloottestimine;
4. kasutamise etapp – õpetajate ja õpilaste ettevalmistamine;
5. hinnangu andmise etapp – hinnangukriteeriumide määratlemine, hindamisvahendite valik, hindamise läbiviimine.

Üheks enim kasutatavaks õppematerjali hindamismudeliks on LORI (*The Learning Object Review Instrument*) mudel. LORI mudel koosneb 9 komponendist, mida hinnatakse 5-astmelisel Likerti skaalal (Nesbit, Belfer & Leacock, 2003, viidatud Põldoja, 2016 j):

1. sisu kvaliteet – tõepärasus, täpsus, ideede tasakaalustatud esitus, sobiv detailsuse aste;
2. õpieesmärkide kooskõla – õpieesmärkide, tegevuste, hindamismeetodite ja sihtgrupi omavaheline kooskõla;
3. tagasiside ja kohandumine – kohandatud sisu ja tagasiside, mis põhineb õppija tegevustel ja kasutajamudelil;
4. motiveerimine – võime õppijate sihtgruppi motiveerida;
5. esitluse kujundus – visuaalse ja audiaalse info kujundus õppimise ja mäluprotsesside toetamiseks;
6. interaktsiooni kasutatavus – navigeerimise lihtsus, kasutajaliidese etteennustatavus ja abivahendite kvaliteet;

7. ligipääsetavus – juhtimiselementide ja esitlusformaatide sobivus erivajadustega ja mobiilsetele kasutajatele;
8. taaskasutatavus – sobivus kasutamiseks erinevates õpituatsioonides ja erineva taustaga õppijatega;
9. standarditele vastavus – vastavus rahvusvahelistele standarditele ja spetsifikatsioonidele.

Eeltoodud mudeleid on kasutatud uurimuses loodud õppematerjali loomiseks ning selle kvaliteedi hindamiseks.

1.5.2. Ülevaade Eestis ilmunud karjääri- ja ettevõtlusõppe materjalidest

Eestis tegeleb karjääri- ja ettevõtlusõppe loimimisega programm Edu ja Tegu. Programm pakub haridusasutustele, õpetajatele ja õppuritele ettevõtlus- ja karjääriõppe ainekavasid ning mooduleid, ettevõtluspädevuse mudelit, õppematerjale, koolitusi ning õppijatele äriideede arendamise programmi STARTER (Edu ja Tegu, *s.a.*). Lisaks on loodud mitmeid karjääri- ja ettevõtlusõppe pädevuste mudeleid, mille autoriteks on Innove ning Karjääriõustajate Ühing. Veel leiab internetist mitmeid metoodilisi abimaterjale nii karjäärispetsialistile, õpetajale kui ka täiskasvanule.

Üks viimaseid materjale karjääri- ja ettevõtlusõppe toetamiseks III kooliastmes, “Europass ja kvalifikatsiooniraamistik. Ülesandeid üldhariduskoolide karjääri- ja ettevõtlusõppeks III kooliastmele ja gümnaasiumile” (2020), on loodud Kutsekoja ning Haridus- ja Noorteameti poolt. Veel saab välja tuua haridusprogramme Ettevõtlik Kool ning Junior Achievement Eesti. Ettevõtliku Kooli eesmärk on tuua koolidesse ja lasteaedadesse rohkem iseseisvat ja ettevõtlikku hoiakut ning arendada lastes otsustusvõimet ja ärgitada tegutsemishimu (Ettevõtlik Kool, *s.a.*). Junior Achievement Eesti missioon on arendada noortes ettevõtlikkust, toetada ettevõtlust suunavaid valikuid ning kujundada noortes majanduslikku mõtlemist (Junior Achievement Eesti, *s.a.*). Eeltoodud programmid loovad abimaterjale ning viivad läbi koolitusi, mis toetavad ettevõtlikkuspädevuse arendamist haridusasutustes. Ettevõtlusteater keskendub kõrg- ja rakenduskõrgkoolide tudengitele, gümnaasistidele, kutsekoolidele ning põhikooli viimaste klasside õpilastele ning viib kokku spetsialistid, ettevõtjad ning õppijad. (Ettevõtlusteater, *s.a.*). Ettevõtlusteatri iseloomustavad aktiivõppemeetodid, mille abil tekitatakse (üli)õpilastes huvi ettevõtlikkuse ja ettevõtluse vastu ning õppijaid kaasatakse ka õppematerjalide loomisesse (Ettevõtlusteater, *s.a.*).

Planeeritava magistritöö uurimisprobleem seisneb selles, et käesoleval hetkel puudub 6. klassis karjääriõpetuse läbiviimiseks süsteemset lähenemist pakkuv õppeprogramm. Samuti

on karjääriõppega oluline alustada võimalikult varajases vanuses ning seetõttu keskendubki magistr töö õppevara loomisele just 6. klassi õppijatele.

1.6. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Magistr töö eesmärk on luua vajalikke õppematerjale sisaldav valikaine kursus 6. klassi õppijate enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks läbi karjääri- ja ettevõtlikkusõppe ning välja selgitada sihtrühmade hinnang õppevara kvaliteedile.

Uurimisküsimused:

- 1) missugused on uuringus osalenud Tartumaa üldhariduskooli koolijuhid, karjääri- ja ettevõtlikkusõpetaja ning 6. klassi õppijate ootused magistr töö raames loodavale valikaine kursusele?
- 2) milline on uuringus osalenud 6. klassi õpilaste enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevus enne ja pärast valikaine kursuse testperioodi läbimist?
- 3) kuidas hindavad koostatud õppevara kvaliteeti magistr töös osalenud üldhariduskooli õpetajad, kooli- ja õppejuht ning kuidas hindavad õpikogemust programmis osalenud õppijad?

2. Metoodika

2.1. Tegevusuuring

Magistr töös on tulenevalt selle praktilisest eesmärgist kasutatud tegevusuuringu uurimisstrateegiat. Tegevusuuring erineb teistest uurimisviisidest selle kohese praktilise rakendatavuse poolest (Löffström, 2011). Uuring lähtub praktilisest küsimusest ja on suunatud erialase tegevuse edendamisele ning on oma iseloomult tsükliline (Löffström, 2011; Kember, 2000). “Tegevusuuringute üks suurimaid tugevusi on see, et see on üsna sirgjooneline praktiline lähenemine sisuliste küsimuste lahendamisele.” (Kember, 2000, lk 23).

Tegevusuuringu etapid on järgnevad:

- 1) uuringu kavandamine – uuringu alustamine;
- 2) andmete kogumine ja analüüs – praeguse olukorra kaardistamine;

- 3) tegevus – tegevuskava loomine ja rakendamine;
- 4) andmete kogumine – tegevuse kohta andmete kogumine;
- 5) andmete analüüs – võtmeküsimuste- ja kogemuste tuvastamine;
- 6) aruandlus – kirjalik ja suuline aruandlus erinevatele huvigruppidele (Löfström, 2011).

Tegevusuuringu puudusi on välja toodud järgnevalt: “tegevusuuringut on kritiseeritud, väites, et selle uurimisobjekt on liialt konkreetse situatsiooniga seotud ning spetsiifiline; et selle eesmärgid ja meetodid on sageli ähmaselt määratletud; et uurija ning uuritavate vahel ei valitse võrdsete dialoog, vaid koostöö praktikute ja uurijate vahel sõltub sageli uurijatest; et siin ei ole õnnestunud teooriat ja praktikat ühendada, sest teooria jääb uurija hooleks, selle rakendamine aga praktikute mureks; et sellel on (eriti saksakeelsetes maades) tugev poliitiline (vasakpoolne või marksistlik) pitsers; et uurijad ei oska alati teiste poolt saadud tulemusi ära kasutada; et uurijad võivad otsida vastuseid oma probleemidele, mis praktikuid ei huvita” (Metsämuuronen 2006, viidatud Laherand, 2010 j). Samas nendib Dick, et praegusesse kiiresti muutuvasse maailma paistavad sobivat just sellised uuringud, mis on kavandatud konkreetset olukorda ja eesmärki silmas pidades (Dick, 2006, viidatud Laherand 2010 j).

Tegevusuuringu tegemist käigus peetakse ka mõttepäevikut, mille abil saab analüüsida, reflekteerida ja struktureerida oma tegevusi ning selle eesmärk on valiidsuse suurendamine (Löfström, 2011). Magistritöö autor lisas mõttepäevikusse märkmeid intervjuudest, tundidest ning ideid õppematerjali loomiseks ja parendamiseks.

2.2. Uuringu planeerimine

Tegevusuuringu esimene tegevus oli uuringu planeerimine. Löfström (2011) on välja toonud, et esimeses etapis on vaja tuvastada probleem ehk märgata probleemi või sündmust ning seda oma sõnadega kirjeldada. Samuti tuleb tutvuda erialakirjanduse ning olemasolevate materjalidega ning läbi viia intervjuud (Löfström, 2011).

Magistritöö autor on karjääriinfo spetsialistina töötanud aasta aega ning näinud Tartumaa üldhariduskoolide karjääri- ja ettevõtlusõppe praktikaid ning tausta. Üldiselt keskendutakse karjääriõppele alles III kooliastmes ning ka Eesti autorite loodud õppematerjalid on suunatud III kooliastme õppijatele. Oma kogemusest leiab autor, et õppijad on motiveeritumad, kui nad saavad õppeprotsessis tegeleda praktiliste ülesannetega – näiteks huvipakkuva eriala või ameti kohta informatsiooni (palk, õppimistingimused, hõivatute arv tööturul) leidmine, probleemülesande lahendamine jne. Probleem 6. klassis karjääri- ja

ettevõtlikkusõppe rakendamisel on tihti õpetaja limiteeritud aeg õppe planeerimiseks, vähesed eelteadmised karjääriõppest ning II kooliastmele suunatud materjalide puudumine. Erialast kirjandust uurides leidis autor, et kõik praegu vabalt kättesaadavad karjääriõppe materjalid keskenduvad III kooliastme pädevuste arendamisele.

Samuti tehti magistritöö planeerimisprotsessis kokkulepe ühe Tartumaa üldhariduskooliga, et uurida nende senist karjääri- ja ettevõtlusõppe süsteemi ning toimimist. Kaasati kool, kes ei ole seni 6. klassis karjääri- ja ettevõtlusõpet rakendanud, kuid soovib sellega alustada. Lähtuvalt probleemist sõnastati uurimuse eesmärk luua karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursus 6. klassi õppijatele, viia läbi testperiood, välja selgitada õpetajate ning õpilaste hinnang loodud õppematerjalile ning muutused õppijate pädevustest.

2.3. Tegutsemine

Tegevusuuringu teine etapp oli tegutsemine ehk tegevuskava loomine ja rakendamine (Löfsröm, 2011). Käesolevas uuringus koguti andmeid mitmes etapis ning vormis: enne õppematerjalide loomist hinnati õpilaste suhtlus-, enesemääratlus- ja ettevõtlushärdavust EISI testide abil ning viidi koolijuhhi ja karjääri- ja ettevõtuse õpetajaga läbi struktureerimata intervjuud, et selgitada õpetajate ootused valmivale õppeprogrammile. Saadud infot kasutati õppematerjalide loomisel. Pärast õppeprogrammi testperioodi viidi taas läbi testid ja tehti õpetajate seas ankeetküsitlus, et koguda hinnanguid loodud õppematerjalile.

Magistritöö valimisse kuulusid üldhariduskooli karjääri- ja ettevõtlikkuse aine õpetaja ning koolijuhhi, kellega viidi läbi mittestruktureeritud fookusgrupi intervjuu, et selgitada välja senised karjääri- ja ettevõtlusõpetust toetavad tegevused ning arutati kooli vajadusi ning soove valikaine loomisel ja elluviimisel. EISI ettevõtlus-, suhtlus ja enesemääratluspädevuste ning õpikogemuse hindamise küsimustiku valimisse kuulusid magistritöös osalenud üldhariduskooli 6. klasside 30 õppijat, kellest 15 vastas ettevõtlushärdavuse küsimustikule, 12 suhtlus- ja enesemääratluspädevuse küsimustikule ning 22 õpikogemuse hindamise küsimustikule. Õppevara kvaliteedi hindamise küsimustiku valimisse kuulusid kõik uuringus osalenud üldhariduskooli õpetajad, keda on kollektiivis kokku 29 (koos kooli- ja õppejuhiga, kes viivad läbi ka ainetunde).

Alljärgnevalt kirjeldatakse kõiki etappe täpsemalt.

Magistritöö tegevuste etapis teavitati 6. klassi õppijate vanemaid magistritöö sisust ja plaanidest ning viidi läbi intervjuud koolijuhhi ja karjääri- ja ettevõtlusõppe õpetajaga.

Andmeid karjääri- ja ettevõtlusõpetajalt ning koolijuhilt koguti struktureerimata individuaalintervjuu kaudu. Struktureerimata intervjuu meenutab vabas vormis vestlust, milles pööratakse tähelepanu üldisele nimekirjale uuritavatest teemadest ja valdkondadest (Lepik *et al.*, 2014). Struktureerimata intervjuu puhul esitab intervjuueeriija pigem vastuste tähelepanelikul kuulamisel moodustatud “kuulamis põhiseid” (sh täpsustavaid) küsimusi; mõnikord nimetatakse sellist informatsiooni saamise viisi ka süvaintervjuuks (Lepik *et al.*, 2014). Individuaalintervjuudest kogutud informatsioon protokolliti ning kasutati õppematerjali planeerimiseks ja loomiseks.

Samuti küsiti vanematelt nõusolekut küsimustiku läbiviimiseks, mille abil hinnati 6. klassi õppijate suhtlus- ja enesemääratlus ning ettevõtluspädevusi. Andmeid 6. klassi õppijate pädevuste hindamiseks enne ja pärast testperioodi koguti küsitlusuuringuga. Küsitlusuuring on andmete kogumise viis, millega kogutakse eeskätt kvantifitseeritavaid (numbrilisele kujule teisendatavaid) andmeid, mida on võimalik statistiliselt analüüsida (Beilmann, 2020). Küsimustiku läbiviimiseks kasutati Eksamite infosüsteemi (EIS) teste, mis hindavad õppijate ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevusi. Läbiviidud testide pea- ja alateemad on näha lisas 3 (Lisa 3). Andmete kogumisel, analüüsimisel ja esitamisel tagati anonüümsus ja konfidentsiaalsus vastavalt eetilistele tõdedele, magistritöös ei kasutata uurimuses osalenud kooli ega isikute nimesid.

Lisaks selgitas magistritöö autor 6. klassi õppijate ootuseid loodavale valikaine kursusele. Õppijad tõid välja, et aine jooksul tahaksid nad kuulda äri ja karjääri alustamisest, rahatarkusest ja investeerimisest ning otsuste tegemisest. Lisaks mainisid õppijad seda, et nad soovivad teada, kuidas teha valikut, mida põhikooli järgselt õppida ning missugust ametit valida. Samuti olid õppijad huvitatud oma oskuste analüüsimisest.

Peale küsimustike läbiviimist ning ootuste kaardistamist loodi õppematerjalid (tutvu **siit**) ning nende loomisel lähtuti teooria osas kirjeldatud ADDIE mudelist (vt ptk 1.5.1). Esmalt pani autor paika karjääri- ja ettevõtlikkusõppe eesmärgid, mis on kujundatud põhikooli riikliku õppekava karjääriõppe valikõppeaine õpitulemustest (Põhikooli Riiklik Õppekava. Valikõppeaine “Karjääriõpetus”, 2011):

- 1) õppija teadvustab oma huvisid, võimeid ja oskusi, mis võimaldavad adekvaatse enesehinnangu kujunemist ning konkreetsete karjääriplaanide tegemist ning oskab seehulgas näha ettevõtlust isikliku karjääri võimalusena;
- 2) õppija arendab oma loovust, õpioskusi, suhtlemisoskusi, koostöö-, otsustamis- ja infoga ümberkäimise oskusi ning hindab kriitiliselt neis sisalduvat infot;

- 3) arendab soovi ja oskust endale eesmärke seada ja nendeni jõudmiseks süsteemselt tegutseda, rakendades meeskonnatöö võtteid.

Eesmärkidest lähtuvalt pani töö autor paika õppevara struktuuri. Valikaine kursus on üles ehitatud selliselt, et õppeaine alguses arutletakse karjääri- ja ettevõtlikkusõppe olulisuse üle, selgitatakse olulisi mõisteid ja nende sisu, analüüsitakse oma oskuseid ja omadusi ning analüüsitakse sõnumeid ja emotsioonide juhtimist. Valikaine kursuse õppematerjalide loomisel on oluline keskenduda õppijate eneseanalüüsile ja isikuomadustele ning kursuse materjalides on kasutatud reaalseid ja ettekujutatavaid olukordade kirjeldusi, et saada parem ülevaade tegelikust enesemääratluspädevusest. Samuti viiakse esimestes tundides läbi erinevaid praktilisi rühmatöid, mis valmistaks õppijaid ette projektitöö koostamiseks.

Sissejuhataivate tundide järgselt jaotuvad õppijad väiksematesse gruppidesse, kus hakkavad järgnevate õppenädalate jooksul planeerima ja läbi viima praktilist projekti, mis peab vastama projekti õpitulemustele ja nõuetele. Õppeperioodi lõpus esitavad õppijad oma läbiviidud projekte ning analüüsivad saadud kogemusi. Samuti on valikaine kursuse jooksul väga olulisel kohal õppijate pidev tagasisidestamine nii õpetaja poolt kui ka õppijate enda tagasiside tehtud tööle ja arengule, kuna see toetab õppijate enesemääratluspädevuse arengut.

Karjäärialaste teadmiste ja ettevõtlikkuse arendamiseks loodud õppevara testperiood viidi läbi 2022. aasta kevadel ning see kestis kuu aega. Igal nädalal viidi läbi üks karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine tund, milles osalesid kõik 6. klassi õppijad, kes planeeritud päevadel õppetöös osalesid. Kokku on kahe paralleeli peale kokku õppijaid 30 (15 mõlemas klassis). Testperioodi tundides osalenud õppijate arv tundide lõikes ning tundide sisu märksõnadena on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. Testperioodi tundides osalenud 6. klassi õppijate arv.

Tund	Tunnis osalenud õppijate arv	Tunnis osalenud õppijate % kõikidest 6. klassi õpilastest	Tunni sisu
I	22	73,3%	Mis on karjääri- ja ettevõtlikkusõpetus ning miks seda vaja on; mõisted; eneseanalüüs.
II	24	80%	Iseseisev eneseanalüüs; tugevuste ja arengukohtade analüüs koos pinginaabriga.
III	21	70%	Sõnumite edastamine ja emotsioonide juhtimine grupitööna; edasiõppimisvõimalused.
IV	24	80%	Praktiline ülesanne info sõnastamiseks; õpikogemuse küsimustiku täitmine.

Viimaks koostas magistritöö autor tagasisideküsimustiku 6. klassi õppijate õpikogemuse hindamiseks (Lisa 2) ning küsimustiku loodud õppevara kvaliteedi hindamiseks üldhariduskooli õpetajatele (Lisa 1). Õpilaste õpikogemust hinnati Google Forms koostatud küsimustikuga. Küsimustik koosnes 11 väitest, mida õppija sai hinnata Likerti 5-astmelisel skaalal ning kolmest avatud küsimusest, milles: õppijad kirjeldasid enda jaoks olulisemaid uusi teadmisi; said teha ettepanekuid valikaine kursuse arendamiseks ning lisada mõtteid, mida eelnevates küsimustes nimetada ei saanud. Õpetajatele suunatud küsimustik loodi samuti Google Formsis ning saadeti 29 üldhariduskooli õpetajale koos loodud õppevaraga. Küsimustikus küsiti õpetajate tööstaaži, paluti hinnata 17 väidet õppevara kohta Likerti 5-astmelisel skaalal ning läbi avatud küsimuste kirjeldada õppevara eeliseid ja puuduseid. Lisaks oli õpetajatel võimalus loodud õppevara juurde lisada ka kommentaare kohtadesse, kus neil oli parandusettepanekuid – seda võimalust kasutas üks õpetaja. Sama õpetaja saatis parandusettepaneku ka magistritöö autorile e-maili vahendusel. Küsimustikule vastas 22 kuuendate klasside õppijat, mis on 73,3% kõigist uuringus osalenud üldhariduskooli 6. klasside õppijatest ning kvaliteediküsimustikule vastas 16 õpetajat 29st ehk 55% õpetajatest.

Nii õppijate kui õpetajate küsimustiku tulemuste esitamisel on koondatud positiivsed ja negatiivsed vastusevariandid ning väiteid hinnati Likerti skaalal. See tähendab, et koondatud on hinnangutele 5 ja 4 vastanud õppijate ja õpetajate arv, mis tähistavad väiteid “nõustun täielikult” ning “pigem nõustun”, ning hinnangud 2 ja 1, mis tähistavad väiteid “pigem ei nõustu” ja “ei nõustu üldse”.

2.4. Vaatlemine

Tegevusuuringu kolmandaks etapiks oli vaatlemine, mille puhul lähtuti ADDIE mudeli 4. ja 5. etapist ehk kasutamise ja hinnangu andmise etappidest. Kasutamise etapis viis magistritöö autor läbi neli tundi 6. klassi õppijatele, et katsetada loodud materjale ning saada tagasisidet ka õppijatelt.

Esimeses tunnis keskenduti mõistetele ning arutleti karjääri- ja ettevõtlikkusõppe olulisuse teemal. Tunnis alustati ka loodud eneseanalüüsi töölehe täitmist. Esmalt keskendusid õppijad individuaalselt ning seejärel arutleti kõigi küsimuste üle ka ühiselt. Töölehe puhul viidi õppijate tagasiside järgselt sisse ka muudatused. Näiteks tekitas õppijates küsimusi sõna “arengukoht” ning lisaks oli õppijatel keeruline iseseisvalt ka mõnele teisele küsimusele vastuseid anda. See näitas töö autorile selgelt, et 6. klassi õppijal kogu

õppeprotsessi jooksul vaja tuge ja selgitusi. Kui õppijad koos õpetajaga arutlesid ning selgitusi kuulsid, said nad tööga jätkata.

Teises tunnis jätkati eneseanalüüsi teemaga ning analüüsiti oma oskuseid – näiteks ajaplaneerimist, meeskonnatööoskust ning vajalike sõnumite edasi andmist. Nende oskuste analüüs oli tunni töös ning töölehel EISi pädevuste testide tulemuste analüüsi järgselt, kuna selgus, et kirjeldatud oskused on õppijatel nõrgemad. Tunnis oli näha, et õppijatel oli keeruline oma tänaseid oskuseid analüüsida – toodi välja, et on vähesed oskused, kuid õppijatel oli keeruline tuua välja lahendusi oskuste parandamiseks. See andis veel kord magistritöö autorile selge vaate sellest, kuivõrd oluline on oskuste analüüsimisel õppijatele tuge pakkuda.

Kolmandas tunnis arutleti tulevikuplaane ning räägiti Eesti haridussüsteemist ja õppimisvõimalustest. Tund andis magistritöö autorile selge vaate sellest, et 6. klassi õppijad ei tunne hästi edasiõppimisvõimalusi. Õpilased tõid välja, et põhikooli lõpetamisel on võimalik minna edasi õppima nii kutse- kui keskkooli (mainiti just keskkooli, mitte gümnaasiumit), kuid samas arvati, et peale kutsekooli lõppu ei ole võimalik haridusteed jätkata kõrgkoolis. Lisaks alustati gruppitööga, mille jooksul said 3-4 liikmelised grupid kaks kaarti, mille peal olid kirjas tegevusülesanded ning probleemsete olukordade kirjeldused, mille üle õppijad arutlesid ning seejärel oma mõtteid ka teistega jagasid. Ka selles tunnis vajasid õppijad tuge, kuna esialgse tööülesandega tutvumise järgselt tõid õppijad välja, et on keeruline probleemsetele ülesannetele lahendusi pakkuda. Tunni läbiviija abil ning suunamisel jõudsid õppijad sügavamale analüüsini.

Neljandas ehk testperioodi viimases tunnis jagati õppijad taaskord gruppidesse ning iga rühm sai endale ühe praktilise ülesande. Praktiline ülesanne sisaldas olukorra/juhtumi kirjeldust, mille puhul pidid õppijad läbi mõtlema, missuguseid sõnumeid ja missugusel kujul on tarvis edasi anda. Peale gruppitööd tutvustasid õppijad oma tulemusi ka teistega. Tunni lõpus viidi 6. klassi 26 õppija seas läbi Google Forms rakendusse loodud küsimustik, mis hindas testperioodis osalenud õppijate õpikogemust (Lisa 2). Neljanädalase testperioodi lõpus viidi õppijate seas uuesti läbi EISi ettevõtlushädevuse ja suhtlus- ja enesemääratluse testid. Seejärel võrreldi testide tulemuste keskmisi tulemusi ning analüüsiti andmeid programmis SPSS. Programmis testiti esmalt keskmiste tulemuste normaaljaotuseid. Andmed olid küll arvulised, kuid väikese valimi tõttu ei olnud tegu normaaljaotusega ning seetõttu kasutati statistilise olulisuse hindamiseks Wilcoxon testi. Tulemused on esitatud peatükis 3.2.

Samalaadsetest testperioodidest hindasid uurimuses osalenud üldhariduskooli õpetajad loodud õppevara kvaliteeti. Üldhariduskooli õpetajate tagasisidet loodud õppevarale koguti

magistritöö autori poolt Google Forms rakendusse loodud küsimustiku kaudu (Lisa 1). Kvaliteedi hindamise küsimustik on koostatud lähtuvalt LORI õppematerjali hindamisjuhendist ning arvesse on võetud üheksat hindamise komponenti (vt lisaks ptk 1.5.1). Küsimustikus küsiti õpetajate tööstaaži, paluti hinnata 17 väidet õppevara kohta Likerti 5-astmelisel skaalal ning läbi avatud küsimuste kirjeldada õppevara eeliseid ja puuduseid. Soovi korral sai õpetaja lisada mõtteid, mida eelnevate väidetega nimetada ei saanud. Parandusettepanekuid toodi välja küsimustiku avatud küsimuste jaotuses ning üks õpetaja andis tagasisidet ka e-maili teel ning õppevara kommenteerides. Parandusettepanekute järgselt viis magistritöö autor sisse muudatused ka õppevaras.

3. Uurimistulemused

Magistritöö eesmärgi täitmiseks ning uurimisküsimustele vastamiseks viidi läbi struktureerimata intervjuud üldhariduskooli koolijuhi ning karjääri- ja ettevõtlusõpetajaga enne ja pärast õppevara loomist, et selgitada välja ootused ja hinnang loodavale valikainele; ettevõtlus- ja suhtlus- ning enesemääratluspädevuste testid 6. klassi õppijate seas enne ja pärast testperioodi; õpikogemuse hindamise küsimustik 6. klassi õppijate seas ning õppevara hindamise küsimustik üldhariduskooli õpetajate seas. Järgnevates alapeatükkides on välja toodud magistritöö uurimistulemused.

3.1. Sihtrühmade ootused valikaine kursusele

Individuaalintervjuus koolijuhiga arutleti kooli senise huvihariduse ning karjääri- ja ettevõtlusõppe toimimise üle. Koolijuhi ootus karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine ülesehitusele oli, et see oleks eraldiseisev aine, mida saaksid läbi viia kõik sellest huvitatud õpetajad.

Individuaalintervjuu karjääri- ja ettevõtlusõpetajaga viidi läbi veebiplatvorm Zoomi vahendusel. Intervjuust selgus, et magistritöö projektis osalevas koolis on ettevõtlusõpetust läbi viidud 7. klassi õpilastele ning karjääriõpetust 8. klassi õpilastele. 9. klassis korraldatakse karjäärialast teavitustööd peamiselt koostöös Eesti Töötukassa Tartumaa osakonna karjäärispetsialistidega, kes viivad õppeaasta jooksul läbi erinevaid karjääriinfo töötube. Lisaks saavad õpilased osaleda Eesti Töötukassa individuaalsel karjäärinõustamisel ning sisseastumisvestluse simulatsioonis.

7. ja 8. klassi ettevõtlus- ja karjääriõppe tundides on õpetaja kasutanud Ettevõtliku Kooli ning Edu ja Tegu loodud materjale. Lisaks tõi õpetaja välja, et hetkel tunneb peamiselt puudust just ettevõtlusega seotud õppematerjalide olemasolust. Õpetaja loodud ettevõtlusõppe ainekavas 7. klassile on järgnevad läbivad teemad: mõisted ettevõtlikkus ja ettevõtlus, meeskonnatöö, ajaplaneerimine, algatusvõime. 8. klassi karjääriõppe raames tutvutakse teemasid karjääri, enesetundmine ning edasised võimalused peale põhikooli lõpetamist.

Karjääri- ja ettevõtlusõpetaja tegi ettepaneku, et kujundada magistritöö raames plaanitav õppeprogramm valikaine ainekavana. Sisuliste ettepanekutena tõi õpetaja välja, et õppeprogrammis võiks olemas olla tunnikavad ning õpetajale vajalik teooria. Lisaks soovitas õpetaja tutvuda õppematerjali loomisel Noored Kooli organisatsiooni loodud aabitsaga.

Õppijad tõi välja, et karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaines tahaksid nad kuulda äri ja karjääri alustamisest, rahatarkusest ja investeerimisest ning otsuste tegemisest. Lisaks mainisid õppijad seda, et nad soovivad teada, kuidas teha valikut, missugust eriala põhikooli järgselt õppida ning mis ametit valida. Samuti olid õppijad huvitatud oma oskuste analüüsimisest.

3.2. Õppijate ettevõtlikkus- ning suhtlus- ja enesemääratluspädevused enne ja pärast testperioodi

Suhtlus- ja enesemääratluspädevuse eeltesti tulemused näitasid, et enim tähelepanu vajavad: sobimatute keelevahendite ja sisu analüüsimine; sobimatute käitumisviiside ja suhtlusrepliikide analüüsimine ning tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel. Tabelis 3 on välja toodud suhtlus- ja enesemääratluspädevuste testi pea- ja alateemade jaotus, mille keskmine tulemus oli alla 70%. Valikaine kursuse loomisel võeti arvesse tulemusi, mille tulemus oli alla 50%.

Tabel 3. Suhtlus- ja enesemääratlustesti eelküsimumstiku tulemused, mis vajavad enim tähelepanu.

Peateema	Alapädevused	Hindamisalus	Keskmine tulemus	Keskmine tulemus protsentuaalselt
Uskumused, teadmised ja oskused	Sõnavarapädevus: sõnatähenduse tundmine	0-100 punkti	68,4	68,4%
	Sobimatud keelevahendid	0-12 punkti	4,5	37,5%
	Sobimatu sisu	0-12 punkti	2,9	24,2%
Tegevuste planeerimine ja valikute tegemine	Negatiivse emotsiooni reguleerimise strateegiad	0-14 punkti	9,3	66,4%
	Sobimatud käitumisviisid	0-16 punkti	5,3	33,1%
	Sobimatud suhtlusrepliigid	0-16 punkti	4,9	30,6%
Tegevuse ja tulemuslikkuse teadvustamine	Tagajärgede hindamine	0-8 punkti	5,0	62,5%
	Tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel	1-3 punkti	1,3	43,3%

Ettevõtluspädevuse testi tulemused näitasid, et enim tähelepanu vajavad arenguuskumused ning planeerimine (vt Tabel 4). Alljärgnevalt on välja toodud pea- ja alapädevused, mille keskmine tulemus oli alla 70%.

Tabel 4. Ettevõtluspädevuse testi eelküsimumstiku tulemused, mis vajavad enim tähelepanu.

Peateema	Alapädevused	Hindamisalus	Keskmine tulemus	Keskmine tulemus protsentuaalselt
Enesejuhtimine	Arenguuskumused	0-5 punkti	1,5	29,4%
Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	Planeerimine	0-5 punkti	3,2	66,3%
	Eetilisus ja jätkusuutlikkus	0-5 punkti	2,4	48%
Äriidee avastamine	Ettevõtlusalased teadmised ja oskused	0-5 punkti	3,4	58%

3.2.2. Muutused pädevustestide tulemustes peale testperioodi

Eel- ja järelküsimumstike võrdlemisel kasutati ettevõtlus- ning suhtlus- ja enesemääratluspädevuste testide keskmiseid tulemusi kõikide alapädevuste puhul ning võrreldi neid. Järgnevalt on välja toodud eel- ja järeltestide keskmised tulemused.

Tabelis 5 on välja toodud ettevõtluspädevuse testi eel- ja järelküsimumstiku keskmised tulemused, kus on näha, et osa keskmiseid tulemusi on tõusnud ning osa langenud. Wilcoxon'i märgitestiga tulemusi võrreldes ei avaldunud ettevõtluspädevuse eel- ja järeltesti tulemustes statistiliselt olulisi erinevusi ($p > 0,05$).

Tabel 5. Ettevõtluspädevuse eel- ja järelküsimumstiku tulemuste keskmised.

Peateema	Alapädevused	Test	Punktid
Enesejuhtimine	Arenguuskumused (jäävususkumuse suunaga)	Eel	1,4
		Järel	1,3
	Autonoomne motivatsioon	Eel	3,4
		Järel	3,0
	Emotsioonidega toimetulek	Eel	3,4
		Järel	3,6
	Metatunnetus	Eel	3,5
		Järel	4,0
Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	Loovus	Eel	4,3
		Järel	4,1
	Probleemilahendusoskus	Eel	3,5
		Järel	3,7
	Planeerimine	Eel	3,6
		Järel	4,0
	Eetilisus ja jätkusuutlikkus	Eel	2,4
		Järel	2,6
Sotsiaalsete olukordade lahendamine	Algatusvõime	Eel	3,8
		Järel	4,3
	Suhtlusoskused	Eel	4,0
		Järel	4,2
	Koostööoskused	Eel	4,3
		Järel	4,3
Äriidee avastamine	Äriidee avastamine ja kasutamine	Eel	3,8
		Järel	4,2
	Keskkonna mõistmine	Eel	3,9
		Järel	4,2
	Rahatarkus	Eel	3,9
		Järel	4,1
	Ettevõtlusalased teadmised ja oskused	Eel	3,4
		Järel	3,9

Tabelis 6 on toodud suhtlus- ja enesemääratluspädevuse testi eel- ja järelküsimumstiku keskmised tulemused ning rasvases kirjas on märgitud tulemused, mis on statistiliselt olulised. Wilcoxon'i märgitestiga tulemusi võrreldes avaldus eel- ja järeltesti tulemustes statistiliselt olulisi erinevus ($p < 0,05$) alapädevustes sobimatu sisu tundmine ($Z = -2,263$), sobimatute

suhtlusrepliikide kasutamine ($Z=-2,539$) ning tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel ($Z=-2,236$). Teistes alapädevustes erinevusi ei ilmnenud ($p<0,05$).

Tabel 6. Suhtlus- ja enesemääratluspädevuse eel- ja järelküsimumstiku tulemuste keskmised.

Üldpädevus	Alapädevused	Test	Hindamisalus	Punktid
Uskumused, teadmised ja oskused	Juurdekasvuuskumused	Eel	0-4 punkti	3,1
		Järel		3,5
	Näoilmete äratundmine	Eel	0-12 punkti	9,2
		Järel		9,2
	Sõnavarapädevus: sõnatähenduse tundmine	Eel	0-100 punkti	68,4
		Järel		71,7
	Sobilikud suhtlusrepliigid	Eel	0-12 punkti	10,3
Järel		10,9		
Sobimatud keelevahendid	Eel	0-12 punkti	4,5	
	Järel		4,2	
Sobimatu sisu	Eel	0-12 punkti	2,9	
	Järel		1,3*	
Suhtlemisprotsess, info märkamine ja tõlgendamine	Info märkamine	Eel	0-24 punkti	20,5
		Järel		22,0
	Toimetulekut soodustav info tõlgendamine	Eel	0-24 punkti	21,4
		Järel		22,3
Tegevuste planeerimine ja valikute tegemine	Negatiivse emotsiooni reguleerimise strateegiad	Eel	0-14 punkti	9,3
		Järel		9,5
	Sobilikud käitumisviisid	Eel	0-8 punkti	6,3
		Järel		7,1
	Sobimatud käitumisviisid	Eel	0-16 punkti	5,3
		Järel		3,5
Sobilikud suhtlusrepliigid	Eel	0-12 punkti	9,4	
	Järel		10,2	
Sobimatud suhtlusrepliigid	Eel	0-16 punkti	4,9	
	Järel		2,6*	
Tegevuse ja tulemuslikkuse teadvustamine	Tagajärgede hindamine	Eel	0-8 punkti	5,0
		Järel		6,1
	Tajutud võimekus näoilmete äratundmisel	Eel	1-3 punkti	1,9
		Järel		1,9
Tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel	Eel	1-3 punkti	1,3	
	Järel		1,7*	

Märkused. * – statistiliselt oluline erinevus eel- ja järeltesti tulemusel ($p<0,05$).

3.3. Õpilaste hinnang õpikogemusele

Küsimustikus vastasid õppijad 11 väitele 5-astmelisel skaalal ning kolmele avatud küsimusele. Avatud küsimused olid järgnevad: “Mida uut said karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides teada?”, “Mida tahaksid karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides veel näha/kuulda?” ning viimases küsimuses said õppijad lisada mõtteid vabas vormis. Järgnevas tabelis on välja toodud õpilaste arv ja protsent väidete kaupa (vt tabel 7). Tabelis on koondatud vastused positiivsete, vahepealsete ja negatiivsete vastuste kaupa nii protsentuaalselt kui arvuliselt.

Tabel 7. Õppijate positiivsed, vahepealsed ning negatiivsed hinnangud õpikogemusele õpilaste arvu ja protsendi kaupa.

Väide	Hinnang 5 ja 4	%	Hinnang 3	%	Hinnang 2 ja 1	%
Sain tundides uusi teadmisi.	15	68,2%	5	22,7%	2	9,1%
Sain tundides oma arvamust avaldada.	13	59,1%	5	22,7%	4	18,2%
Tundides räägitu oli mulle arusaadav.	16	72,7%	5	22,7%	1	4,5%
Tööülesanded olid arusaadavad.	17	77,3%	4	18,2%	1	4,5%
Saaksin tundides antud ülesannetega hakkama ka iseseisvalt.	12	54,5%	8	36,4%	2	9,1%
Sain tundides oma oskusi analüüsida.	14	63,6%	6	27,3%	2	9,1%
Ülesanded olid elulised ja huvitavad.	11	50%	5	22,7%	6	27,3%
Sain klassikaaslastega koostööd teha.	18	81,8%	3	13,6%	1	4,5%
Sain parema ülevaate oma oskustest.	15	68,2%	6	27,3%	1	4,5%
Tunnen tänu tundidele paremini oma edasiõppimisvõimalusi.	12	54,5%	7	31,8%	3	13,6%
Mulle meeldiks, kui karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tunnid jätkuksid.	9	40,9%	6	27,3%	7	31,8%

Küsimustikus oli ka kolm avatud küsimust: “Mida uut said karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides teada?”, “Mida tahaksid karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides veel näha/kuulda?” ning viimase küsimusena said õppijad lisada mõtteid, mida eelnevaga kirjeldada ei saanud. Kuna vastused olid sarnased, loodi vastuste temaatika järgi grupid.

Küsimuse “Mida uut said karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides teada” analüüsis moodustus viis gruppi: edasiõppimine ja tuleviku planeerimine, ametite mitmekesisus, eneseanalüüs, oskused, ei oska öelda. Grupis, mis koondas vastused teemal “edasiõppimine ja tuleviku planeerimine” oli 10 vastust ning peamiselt toodi välja, et saadi teada edasiõppimisvõimalustest ning mitmel korral mainiti, et saadi teada Eesti haridussüsteemist. Näiteks “et kui käid gümnaasiumis, saad minna ka kutsekooli” ning “sain teada erinevaid kohti, kuhu minna pärast kutsekooli”. Grupis, mis koondas vastused teemal “ametite mitmekesisus” toodi kolmel korral välja, et tundides õpiti tundma uusi ameteid. Grupis “eneseanalüüs” oli kolm vastust ning toodi välja, et saadi end analüüsida ning oskused enda analüüsimiseks. Grupis “oskused” oli kolm vastust ning toodi välja, et tundide järgselt osatakse paremini aega planeerida, edukamalt tiimis töötada ning teada, mis on karjääri- ja ettevõtlikkusõpetus. Viimases grupis “ei oska öelda” oli kolm vastust ning toodi välja, et ei oska öelda või selgitada.

Teisele avatud küsimusele “Mida tahaksid karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides veel näha/kuulda?” vastati kuus korda, et ei oska välja tuua. Veel toodi välja, et soovitakse teada uusi ameteid; kuhu koolidesse on võimalik edasi õppima minna; rahatarkusest ning kuidas alustada oma ettevõttega.

Viimases avatud küsimuses said õppijad soovi korral lisada mõtteid, mida eelnevaga mainida ei saanud. Seal toodi neljal korral välja, et tunnid olid toredad ning neid võiks veel läbi viia ning üks õppija tõi välja, et sai tänu nendele tundidele paremini teada, mida soovib tulevikus teha.

3.4. Õpetajate hinnang loodud õppevara kvaliteedile

Magistritöö kolmanda uurimisküsimusega küsiti tagasisidet loodud valikaine kursuse õppevara kvaliteedile uurimuses osalenud üldhariduskooli õpetajatelt. Kvaliteediküsimustiku täitis 16 õpetajat 29st.

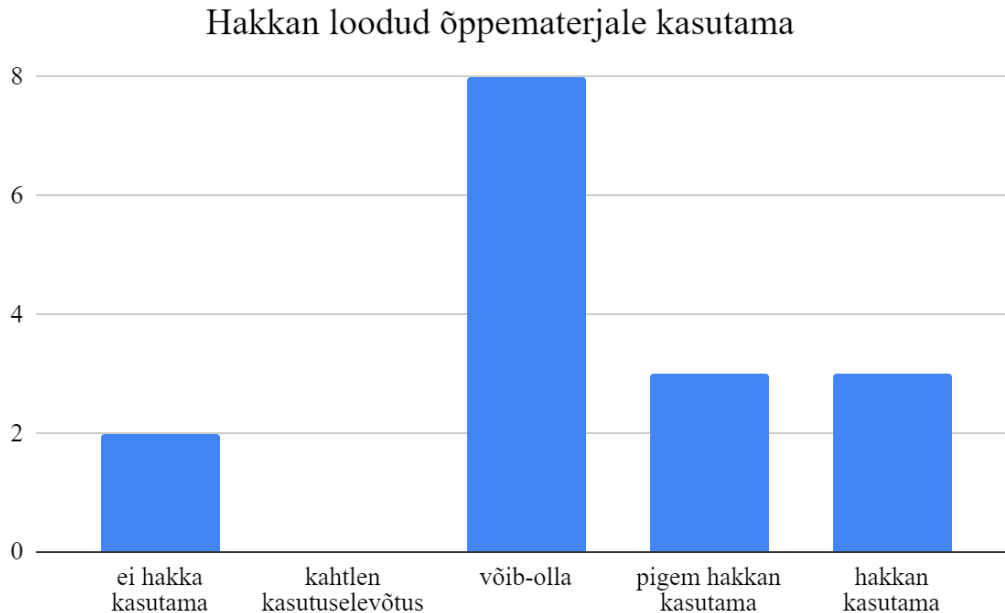
Järgnevas tabelis (Tabel 6) on välja toodud 15 väidet loodud õppevara kohta, mida said õpetajad hinnata 5-astmelisel Likerti skaalal. Väidet “ei nõustu üldse” ning “pigem ei nõustu” ei ole etteantud väidete puhul kasutatud ühelgi korral. Hinnangut 3, mis tähistab

väidet “nii ja naa” on kasutatud kokku vaid 4 korda ning seda väidete puhul “on usaldusväärne”, “arvestab erinevate õpistiilidega õppijatega” ning “võimaldab hindamist ja tagasisidet”.

Tabel 6. Õpetajate hinnang loodud õppevarale.

Loodud õppematerjal	Hinnang 5 ja		Hinnang 3	%	Hinnang 2 ja 1
	4	%			
on usaldusväärne	15	93,7%	1	6,25%	0
on asjakohane	16	100%	0	0%	0
on selgelt struktureeritud	16	100%	0	0%	0
sisaldab selgeid õpieesmärke	16	100%	0	0%	0
toetab üldpädevuste arendamist	16	100%	0	0%	0
arendab ennastjuhtivat õppimist	16	100%	0	0%	0
arvestab õppija eelteadmisi	16	100%	0	0%	0
arvestab erinevate õpistiilidega õppijatega	14	87,5%	2	12,5%	0
soodustab õpilaste aktiivset kaasamist õppeprotsessi	16	100%	0	0%	0
toetab õppijate vahelist koostööd	16	100%	0	0%	0
juhendid on arusaadavad	16	100%	0	0%	0
ülesanded on elulised ja huvitavad	16	100%	0	0%	0
ülesanded on eakohased ja vastavad raskusastmele	16	100%	0	0%	0
ülesanded moodustavad sisulise terviku	16	100%	0	0%	0
võimaldab hindamist ja tagasisidet	15	93,7%	1	6,25%	0

Veel uuriti õpetajatelt hinnangut õppevara kasutuselevõtu kohta. Joonisel 1 on välja toodud tulemused. Enim vastati hindegga 3, mis tähistab väidet “võib-olla” (8 vastajat). Kolm vastanud õpetajat vastas hindegga 5, mis tähistab väidet “hakkan kasutama”. Kaks vastajat on vastanud, et nad ei hakka õppematerjali kasutama.

Joonis 1. Õpetajate hinnang õppevara kasutuselevõtule.

Lisaks oli küsimustikus ka kaks avatud küsimust “Milliseid eeliseid või puudusi näete loodud õppematerjalides?” ning “Siia saate soovi korral lisada mõtteid, mida eelnenud küsimustega kirjeldada ei saanud (ettepanekud, küsimused)”. Neli õpetajat tõid välja, et loodud õppevara on kas keeruline nende õppeaine raames kasutada või nad ei soovi enam uusi asju kasutama hakata, näiteks “minu ainega on raske seostada” ning “mina enam vist uusi asju tegema ei hakka”. Samuti toodi välja, et alustava õpetajana oleks materjali kasutamisel kindlasti kõrvalist tuge vaja. Parandusettepanekutena toodi välja kolm mõtet, mis on järgnevad:

- “pidev (enese)analüüsimine on hea, kuid kindlasti on lapsi, kelle jaoks see on keeruline ülesanne. Neid lapsi on vaja märgata ja toetada”;
- “võiks mõelda õpitulemustele, kuidas ma tean õpetajana, et õpilane mõtestab, teadvustab. Näiteks õpitulemus: Teab valikaine lõpetamiseks vajalikke tingimusi. Kas see peaks olema eraldi õpitulemus?”;
- “märkasin, et töölehe kujundus on rõõmus. Tekitaksin juurde ka lehe, mis võimaldaks hiljem projekti hinnata (näiteks, kas eesmärgid said täidetud, kuidas õnnestus meeskonnatöö jne)”.

Eelistena toodi välja loodud õppevara struktuuri ja selgust:

- “õppematerjal on selgelt struktureeritud ja arusaadav”;
- “korrektsed ja head materjalid”;

- “õppematerjal on selge ja üheselt mõistev”;
- “võimalus 6. kl tegeleda ettevõtlikkuse arendamisega”.

Viimase avatud küsimuse juures, kus õpetajad soovi korral mõtteid lisada said, toodi välja järgmist:

- “väga meeldisid koostatud töölehed - eneseanalüüs, hindan ennast, planeerimine jne. Loodud töölehti saaks kasutada ka eraldiseisvatena (mitte ainult karjääriõppega seoses), nt eneseanalüüs, hindan ennast või ka projekti planeerimine”;
- “ettepanek: Töölehel, kus õpilane analüüsib oma oskusi võiks olla päises skaala”;
- “suur töö on ära tehtud, minu teada sellist materjali varem ei olnudki”;
- “kes läbi viib tunde - kl juh või mõni teine õpetaja? Kuidas lisatund 9 nädalat tunniplaani saada? Ehk juba siduda loovtöö mõtetega....”.

4. Arutelu

Magistritöö eesmärk oli luua vajalikke õppematerjale sisaldav valikaine kursus 6. klassi õppijate enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks läbi karjääri- ja ettevõtlikkusõppe ning välja selgitada sihtrühmade hinnang õppevara kvaliteedile.

Magistritöö esimese uurimisküsimusega uuriti osapoolte ootusi loodavale valikaine kursusele. Koolijuht ning üldhariduskooli karjääri- ja ettevõtlikkusõpetaja töid välja, et õppevara võiks olla üles ehitatud eraldiseisva valikaine kursusena ning lisaks tõi karjääri- ja ettevõtlikkusõpetaja välja teemad, mida käsitleb üldhariduskooli 7.-9. klassi õppijatega. See andis magistritöö autorile ülevaate kooli senistest tegevustest ning aitas selgitada, missugune õppevara luua 6. klassi õppijatele. Õppijad töid välja, et nad soovivad kuulda äri ja karjääri alustamisest, rahatarkusest ja investeerimisest ning otsuste tegemisest. Lisaks mainisid õppijad seda, et nad soovivad teada, kuidas teha valikut, missugust eriala põhikooli järgselt õppida ning mis ametit valida. Ka kehtiv haridusvaldkonna arengukava (HTM, 2020) seab keskmise õppija iseseisvuse ning toob välja, et õppija peab olema võimeline ise vastutama ja otsuseid langetama. Samuti olid õppijad huvitatud oma oskuste analüüsimisest. Valikaine kursus loodi vastavalt ootustele ning kujundati välja kursuse kava ja sisu. Tuginedes Career Development Institute'i (2021) loodud käsiraamatule ning selles toodud nõuannetele karjääriõpetuse ülesehitamiseks noortele, võib öelda, et loodud õppevara sisaldab noorte õppijate karjäärialaste teadmiste arendamiseks vajalikke osasid. Näiteks toodi käsiraamatus (Career Development Institute, 2021, lk 21–24) välja, et toetava karjääriõppe sisu võiks

sisaldada: oskuste kirjeldamist ja arendamist; arutelu erinevate ametite ja naiste ja meeste tööde üle; selgitamist, miks ja kuidas ma midagi teen jne. Loodud õppematerjalides ning testperioodi tundides käsitleti eelnevalt välja toodud teemasid, arutledes nende üle ühiselt.

Uurimuse teine uurimisküsimus keskendus õppijate suhtlus-, enesemääratlus- ning ettevõtluspädevuste hindamisele enne ja pärast testperioodi. Pädevustestidest selgus, et valikaine kursuse loomisel tuleb silmas pidada, et arendamist vajavad järgnevad alapädevused: sõnavarapädevus, sobimatud keelevahendid ja sisu, negatiivse emotsiooni reguleerimise strateegiad, sobimatud keelevahendid ja käitumisviisid, tagajärgede hindamine, tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel, arenguuskumused, planeerimine, eetilisus ja jätkusuutlikkus ning ettevõtlusalased teadmised ja oskused. Siinkohal saab arutleda, mida tõi ettevõtluspädevuse hindamise kohta välja Schelfhout (2016) – pädevuse hindamiseks on oluline käitumisnäitajate hindamine ehk pidev õppijate jälgimine. Järeloküsimustike keskmiste tulemustest ilmnes mõnede alapädevuste keskmiste tõusu ning langust, kuid vaid kolme alapädevuse puhul esines statistiliselt oluline erinevus. Statistiliselt oluline erinevus avaldus eel- ja järeltesti alapädevustes sobimatu sisu tundmine, sobimatute suhtlusrepliikide kasutamine ning tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel. Alapädevuste sobimatu sisu ning sobimatute suhtlusrepliikide kasutamine keskmised tulemused langesid ning tajutud võimekus pädevus sõnatähenduse tundmisel keskmine tulemus tõusis. Viimasena nimetatud alapädevuse ehk tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel tõus võib tuleneda esimese testperioodi tunni teemast, kus käsitleti põhjalikult mõisteid, mis on seotud karjääri- ja ettevõtlikkusõpetusega ning neid mõisteid ja selgitusi korrati kolme testperioodi tunni alguses. Samuti võib olla põhjus ka selles, et need mõisted olid õppijatele mõnevõrra tuttavad. Põhjus, miks paljude alapädevuste keskmine tulemus ei tõusnud, võib tuleneda lühikesest testperioodi pikkusest ning teemade käsitlemise ajaraamist. Nagu uurimuse teooria osas välja toodud, peab karjäärialaste pädevuste areng toimuma kogu õppeprotsessi vältel, et õppija minapilt areneks (SA Innove, 2010). Seega võib eeldada, et läbiviidud testperiood oli pädevuste arenguks liialt lühike. Samuti on Career Development Institute'i käsiraamatus (Career Development Institute, 2021) välja toodud, et karjääriplaanide tegemine nõuab õppijalt kõrget kognitiivset võimekust. Siinkohal võib arutleda selle üle, kas testperioodi tundides läbiviidud ülesanded olid õppijate tasemele sobivad ja jõukohased.

Magistritöö kolmanda uurimisküsimusega küsiti tagasisidet loodud õppevara kvaliteedile ning õpikogemusele. Valikaine kursuse loomisel on eeskätt lähtunud põhikooli riiklikus õppekava sätestatust. Õppevara kvaliteedi hindamiseks loodi küsimustik LORI hindamismudeli järgi, mis koosneb 9 komponendist, millest igaüks hinnatakse 5-astmelisel

Likerti skaalal (Nesbit, Belfer & Leacock, 2003). Uurimistulemustest selgus, et õpetajad hindasid loodud õppevara positiivselt. Avatud küsimuste vastustes mainiti mitmeid kordi õppematerjali tugevusena loodud töölehtede head visuaalselt külge. Ka LORI õppematerjali hindamismudelil (Nesbit, Belfer & Leacock, 2003) tuuakse välja, et esitluse kujundus on oluline, kuna see toetab õppimisel mäluprotsesse. Kõrgelt hinnati ka väiteid, mis kirjeldasid üldpädevuste arengut, õppijate kaasamist õppeprotsessi ning enastjuhtiva õppija toetamist. Eelnevalt välja toodud väiteid kirjeldatakse olulisena ka põhikooli riiklikus õppekavas karjääriõppe valikaine alustes. Kõige madalamalt ehk hindegas 3 hinnati mõnel korral väiteid, mis kirjeldasid õppematerjali usaldusväarsust, erinevate õpistiilidega arvestamist ning hindamise ja tagasiside võimaldamist. Siinkohal saab arutleda magistritöö autori eelneva kogemuse ja selle üle, et autoril ei ole eelnevat õppevara koostamise ning pikaajalise õpetamise kogemust. Negatiivseid hinnanguid ei kasutatud õppematerjale kirjeldavate väidete puhul ühtegi korda, millest võib tuletada, et õpetajad hindasid loodud õppevara kvaliteeti heaks.

Õppijad hindasid kõrgelt väiteid, et tööülesanded ning tundides räägitu oli arusaadav. LORI õppematerjali hindamismudelil (Nesbit, Belfer & Leacock, 2003) tuuakse välja, et loodud materjali sisu kvaliteet peab olema sobiva detailsuse astmega. Õppijate tagasisidet arvesse võttes võib öelda, et testperioodi jooksul läbi viidud ülesanded olid seega õppijate tasemele vastavad. Lisaks tõid õppijad avatud küsimuste vastustes välja, et said uusi teadmisi erinevate ametite ja edasiõppimisvõimaluste kohta. Career Development Institute'i (2021) käsiraamatus tuuakse samuti välja, et karjääriõppe noorematele peaks sisaldama erinevatest ametitest rääkimist ja nendega tutvumist ning tuleviku peale mõtlemist, seega on ka õppijad märganud olulisi osasid karjääriõppes ning neid ise välja toonud.

Uurimistöö piiranguks võib nimetada tegevusuuringu väikese valimi, mis ei võimalda teha üldistusi (Laherand, 2008). Küll aga toovad mitmed autorid välja (Dick, 2006; Kember, 2000; Löffström, 2011) tegevusuuringu kohest praktilist rakendatavust ning seda, et praegusesse kiiresti muutuvasse maailma paistavad sellised konkreetset olukorda ja eesmärki silmas pidavad uuringud hästi. Uurimistöö metoodika peatükis on mainitud, et magistritöö pädevustestides osales 14 nõusolekuga õppijat, mis on karjääri- ja ettevõtlikkusõppe testperioodi mõju hindamiseks liialt väike valim, kuna sellise valimi põhjal ei saa teha laiapõhjalisi järeldusi. Lisaks saab arutleda pädevustestide kasutamise üle uurimuses, kuna nagu eelpool välja toodud, toovad paljud autorid välja, et enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse hindamise juures on oluline õppijate pidev jälgimine ja kaardistamine (Schelfhout jt, 2016; Õunapuu & Ots, 2016; Arro, Ots & Kangro, 2016). Seega võib eeldada,

et kasutatud pädevustestid ei olnud parim viis õppijate pädevuste hindamiseks. Samuti saab arutleda testperioodi pikkuse üle, mis oli neli nädalat ehk 4 ainetundi. Nii ettevõtlikkus kui enesemääratluspädevuste hindamisel ja arendamisel on oluline pidev õppijate jälgimine (Õunapuu & Ots, 2016; Arro, Ots & Kangro, 2016). Magistritöö autoril kui valikaine kursuse testperioodi läbiviijal ei olnud aga võimalik õppijaid niivõrd pidevalt jälgida.

Magistritöö väärtuseks on loodud karjääri- ja ettevõtlikkusõppe õppevara, mida saavad kasutada kõik sellest huvitatud õpetajad. Õppematerjalid on vabalt kättesaadavad kõigile ning lisaks on võimalusi loodud töölehtedes teha muudatusi oma vajadustest lähtuvalt. Töö loodud õppevaraga jätkub ka peale magistritöö kaitsmist, kuna magistritöö autor on saanud ettepaneku jätkata loodud õppevara arendamist ka peale töö kaitsmist.

Kokkuvõtteks saab öelda, et magistritöö eesmärk sai täidetud ning õppematerjal vastab õpetajate hinnangul õppevara koostamise kriteeriumitele. Ka õpikogemust hinnanud õpilased leidsid, et testperiood toetas uute teadmiste arengut. Selleks, et selgitada välja loodud õppevara tegelik mõju ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevuse arengule, tuleks valikaine kursus läbi viia ainekavas ette nähtud pikkuses. Seega on magistritöös käsitletud teema raames tulevikus võimalik uurida seda, kas ja kuivõrd arendab loodud valikaine kursus õppijate karjäärialaseid pädevusi. Lisaks saab magistritöö edasiarendusena pakkuda, et õppijate pädevuste hindamisel kasutada lisaks pädevustestidele ka fookusgrupi intervjuusid, et kaardistada veelgi paremini õppijate mõtteid seoses tundide ja teadmiste arenguga.

Tänu sõnad

Täna oma juhendajaid Krista Kõrgesaart ning Karmen Kalki pideva mõttevahetuse ning parandusettepanekute eest. Samuti soovin tänada Katrin Saksi, kes tegi n-ö vaheülevaatused ning aitas struktureerida minu magistritöö metoodikat. Täna magistritöö eelretsensent Karmen Trasbergi, kes tõi välja puuduseid, mida oli raske märgata.

Suured tänud ka uurimistöös osalenud üldhariduskooli 6. klassi õppijatele, koolijuhile ning õpetajatele, kes aitasid kaasa minu magistritöö eesmärgi täitmisele. Ja loomulikult täna ka oma kursusekaaslaseid ning perekonda, kes olid toeks kogu magistritöö valmimise perioodil.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Laura Köidam

/allkirjastatud digitaalselt/

19.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Antonellou, P., Kounenoub, K. (2016). Evaluation of a Career Counselling Program Focused on Greek Elementary School Children's Career Interests. *The European Journal of Counselling Psychology*, 5(1), 4–17.
- Arro, G., Ots, A., Kangro, E.-M. (2016). Enesemääratluspädevus. E. Kikas, & A. Toomela (Toim), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 89–111). Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastuse OÜ.
- Arro, G., Jaani, J., Loogma, K., Malleus, E., Titov, E., Toding, M., Täks, M., Venesaar, U. (2018). *Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine Eestis*. Tallinn.
- Arro, G., Malleus, E., Jaani, J., Olvik, A. (2018). Ettevõtluspädevust toetavate programmide mõju õpilaste võimekuse ja loovusega seotud uskumuste ning sotsiaalsete oskuste kujunemisele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 6(2), 39–65.
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*.
[researchgate.net/publication/303947159_EntreComp_The_Entrepreneurship_Competence_Framework](https://www.researchgate.net/publication/303947159_EntreComp_The_Entrepreneurship_Competence_Framework)
- Beilmann, M. (2020). *Küsitlusuuringud*. <https://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>
- Branch, R. M. (2009). *Instructional Design: The ADDIE Approach*. New York, NY: Springer.
- Budiman, N., Imamudin, Suherman (2020). Development of Self-Determination.
https://www.researchgate.net/publication/339234843_Development_of_Self-Determination
- Career Development Institute. *Career Development Framework. Handbook for primary schools*. https://www.thecdi.net/write/Framework/CDI_124-Framework-Handbook_for_schools-v5.pdf
- Career education: why is it important?* Career Industry Council of Australia.
<https://pssfw.myskills.gov.au/media/1754/career-education-why-is-it-important.pdf>
- Eesti Töötukassa. (2021). *Karjääriinfo grupitegevused noortele ning koostöö haridusasutustega*. Eesti Töötukassa sisedokument.
- Edu ja Tegu. (s.a.). Külalastatud aadressil <https://ettevotlusope.edu.ee/>
- Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove karjääriteenuste arenduskeskus. (2010). *Karjääriõpetus. Aineraamat põhikooliõpetajale*.
https://issuu.com/kristi695/docs/karjaariopetuse_aineraamat_opetajale/4
- Ettevõtlik Kool. (s.a.). <https://evkool.ee/ettevotlik-kool/>

- Eurich, T. (2018). *What Self-Awareness Really Is (and How to Cultivate It)*.
https://membership.amavic.com.au/files/What%20self-awareness%20is%20and%20how%20to%20cultivate%20it_HBR_2018.pdf
- Haridus- ja noorteamet. (s.a.). <https://harno.ee/karjaariope>
- Junior Achievement Eesti. (s.a.). <http://www.ja.ee/meist.html>
- Kashefpakdel, E.T., Mann, A., Schleicher, M. (2016). *The impact of career development activities on student attitudes towards school utility: an analysis of data from the Organisation for Economic Cooperation and Development's Programme for International Student Assessment (PISA)*.
<https://www.educationandemployers.org/wp-content/uploads/2016/12/The-impact-of-career-development-activities-on-student-attitudes-December-2016-2.pdf>
- Kember, D. (2000). *Action learning and Action Research. Improving the quality of teaching and learning*. <https://terbitkanbukugratis.id/wp-content/uploads/2021/08/Kember-Action-Learning-Action-Research-2000.pdf>
- Kikas, E. (2014). Projekt üldpädevused ja nende hindamine. Ülevaade projektist ja mõningaid 7.-9.klasside uurimuse tulemusi.
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49704/YPKoondAruanne.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Laherand, M-L. (2010). *Kvantitatiivne uurimisviis*. Sulesepp OÜ.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. & Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*.
<https://samm.ut.ee/intervjuu>
- Löfström, E. (2011). *Tegevusuuringu käsiraamat*. <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:103280>
- Molenda, M., Reigeluth, C. M., & Nelson, L. M. (2003). Instructional Design. In L. Nadel (Toim), *Encyclopedia of Cognitive Science*, (lk 574–578). London: Nature Publishing Group.
- Nesbit, J., Belfer, K., & Leacock, T. (2003). *Learning Object Review Instrument (LORI): User Manual*.
[http://web.archive.org/web/20040126041853/http://elera.matchbox.surrey.sfu.ca/eLera/Home/Articles/LORI 1.5.pdf](http://web.archive.org/web/20040126041853/http://elera.matchbox.surrey.sfu.ca/eLera/Home/Articles/LORI%201.5.pdf)
- OECD. (2010). *Learning for Jobs*. <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/Learning%20for%20Jobs%20book.pdf>
- OSKA uuring: üldkustel on tööturul võtmetähtsus. (2020). <https://oska.kutsekoda.ee/oska-uuring-uldokustel-on-tooturul-votmetahtsus/>
- OSKA trendikaardid. (s.a.). <https://oska.kutsekoda.ee/trendid/>

- Ots, A. (2013a). Third graders' performance predictions: calibration deflections and academic success. *European Journal of Educational Psychology*, 28, 223–237.
- Porfeli, E. J., & Lee, B. (2012). Career development during childhood and adolescence. *New Directions for Youth Development*, (134), 11–22.
- Põhikooli riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011, 1.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Põhikooli riiklik õppekava, lisa 11. Valikõppeaine “Karjääriõpetus”. (2011). *Riigi Teataja I*, 06.01.2011. <https://www.riigiteataja.ee/akt/lisa/1230/4202/1010/1m%20lisa11.pdf#>
- Põldoja, H. (2016). *Õppematerjalide koostamise protsess ja kvaliteet*.
<https://oppematerjalid.wordpress.com/oppematerjalid/oppematerjalide-koostamise-protsess-ja-kvaliteet/>
- Raav, E., Põld, M. & Kriisa, S. (2020). *Abimees Sinu tulevikuplaanide tegemisel*.
https://www.tootukassa.ee/sites/tootukassa.ee/files/abimees_tulevikuplaanide_tegemisel_pohikool_est_veeb_2020.pdf
- Serbes, M., Albay, M. (2017). Importance of Career Planning and Development in Education. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 4(2), 149–154.
- Schelfhout, W., Bruggeman, K., De Maeyer, S. (2016). Evaluation of entrepreneurial competence through scaled behavioural indicators: Validation of an instrument. *Studies in Educational Evaluation*, 51, 29–31.
- Skorikov, V. B., & Vondracek, F. W. (2007). Vocational identity. In V. B. Skorikov & W. Patton (Toim), *Career development in childhood and adolescence* (lk 143-168). Rotterdam, Holland: Sense Publishers.
- Syed-Mohamad, S. A. (2005). *Effectiveness of career planning module on motivation to learn, Learning skills and the ability to plan a career low achievers*. Publitseerimata doktoritöö, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Tilk, R., Piirisild, A., Kaelep, T., Leemet, A. (2021). *OSKA trendikaardid. Lühiülevaade*.
<https://oska.kutsekoda.ee/uuring/oska-trendikaardid-luhiulevaade/>
- Villems, A., Kusmin, M., Peets, M.-L., Plank, T., Puusaar, M., Pilt, L., et al. (2012). *Juhend kvaliteetse õpiobjekti loomiseks*. (M. Dremljuga-Telk, Toim). Tallinn: Eesti Infotehnoloogia Sihtasutus.
- Õunapuu, K. & Ots, A. (2016). Ettevõtlikkuspädevus. E. Kikas, & A. Toomela (Toim), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 225–240). Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastuse OÜ.

Lisa 1. Karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse kvaliteedi hindamise küsimustik.

Hinnang karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine materjalide kvaliteedile

Palun Teil mõelda alljärgnevale väidetele, mis kirjeldavad loodud karjääri- ja ettevõtlikkusõppe õppevara kvaliteeti. Hinnake iga küsimuse juures kuivõrd hästi kirjeldab see loodud valikaine õppematerjale. Igasugused parandusettepanekud on vägagi teretulnud!

Hindamisskaala:

- 1 - ei nõustu üldse;
- 2 - pigem ei nõustu;
- 3 - nii ja naa;
- 4 - pigem nõustun;
- 5 - nõustun täielikult.

Suur aitäh, et aitate kaasa minu magistritöö valmimisele!

Laura

1. Kui pikk on Teie tööstaaž õpetajana? *

Märkige ainult üks ovaal.

- 0-5 aastat
- 6-10 aastat
- 11-15 aastat
- 16-20 aastat
- 21-30 aastat
- 30 ja rohkem aastat

2. Kui palju olete varasemalt tegelenud oma ainetundides karjääri- ja ettevõtlikkusõppega? *

Märkige ainult üks ovaal.

	1	2	3	4	5	
üldse mitte	☐	☐	☐	☐	☐	tihti

19. Milliseid eeliseid või puudusi näete loodud õppematerjalides? *

20. Siia saate soovi korral lisada mõtteid, mida eelnenud küsimustega kirjeldada ei saanud (ettepanekud, küsimused).

11. Mulle meeldiks, kui karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tunnid jätkuksid. *

Märkige ainult üks ovaal.

	1	2	3	4	5	
ei nõustu üldse	☐	☐	☐	☐	☐	nõustun täielikult

12. Mida uut said karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides teada? *

13. Mida tahaksid karjääri- ja ettevõtlikkusõppe tundides veel näha/kuulda? *

14. Tahaksin veel lisada, et...

Lisa 3. EISI ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevuse testides analüüsitud teemad.

Suhtlus- ja enesemääratlus-pädevuse test	Peateema	Enesejuhtimine	Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	Sotsiaalsete olukordade lahendamine	Äriidee avastamine
	Alateemad	Arengeuskumused (jäävususkumuse suunaga): autonoomne motivatsioon; emotsioonidega toimetulek; metakognitsioon.	Loovus; probleemilahendusoskus; planeerimine; eetilisus ja jätkusuutlikkus.	Algatusvõime; suhtlusoskused; koostööoskused.	Äriidee avastamine ja kasutamine; keskkonna mõistmine; rahatarkused; ettevõtlusalased teadmised ja oskused
Ettevõtlus-pädevuse test	Peateema	Uskumused, teadmised ja oskused; sotsiolingvistiline pädevus: suhtlusrepliikide valimine	Suhtlemisprotsess; info märkamine ja tõlgendamine	Tegevuste planeerimine ja valikute tegemine; käitumise planeerimine; suhtlusrepliigi planeerimine	Tegevuse ja tulemuslikkuse teadvustamine; tajutud võimekus
	Alateemad	Juurdekasvukumused; näoilmete äratundmine; sõnavarapädevus: sõnatähenduse tundmine; sobilikud suhtlusrepliigid; sobimatud keelevahendid; sobimatu sisu.	Info märkamine; toimetulekut soodustav info tõlgendamine	Negatiivse emotsiooni reguleerimise strateegiad; sobilikud käitumisviisid; sobimatud käitumisviisid; sobilikud suhtlusrepliigid; sobimatud suhtlusrepliigid.	Tagajärgede hindamine; tajutud võimekus näoilmete äratundmisele; tajutud võimekus sõnatähenduse tundmisel.

Lisa 4. Karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse ainekava.

ÕPPENÄ DALAD	1. nädal - häälestamine			2. nädal - häälestamine			3. nädal - häälestamine		
TEEMA	Sissejuhatus ainesse, mõisted, õpiväljundid			Võimalused, eesmärgid, eneseanalüüs			Sõnumid ja emotsioonid		
	Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid
	Sissejuhatus ainesse, mõisted, õpitulemused.	*Teab valikaine lõpetamiseks vajalikke tingimusi.	Soovi korral õpetaja koostatud slaidid. Tööleht "karjääri- ja ettevõtlikkusõppe" ning "eneseanalüüs".	Oma oskuste, tugevuste ja arengukohtade analüüs individuaalselt ning klassikaaslastega koostöös.	*Mõistab grupitöö olemust.	Töölehe "eneseanalüüs" lõpetamine.	Sõnumite ja emotsioonide temaatika.	*Õppija arendab oma suhtlemisoskust ning mõtestab, kuidas käituda keerulistes olukordades.	Tööleht "sõnumid ja emotsioonid".
	Töölehe "karjääri- ja ettevõtlikkusõppe" täitmine ning töölehe "Eneseanalüüs" alustamine.	*Teab põhiliste karjääri- ja ettevõtlusega seotud mõisteid ning mõistab karjääri- ja ettevõtlusõpp		Haridusvõimaste tutvustus - põhikool, kutsekool, gümnaasium, kõrgkoolid, välismaal õppimine jne.	*Teadvustab edasiõppimisvõimalusi.	Kodutööna kodulehe "eneseanalüüs läbi kursuse" täitmine.			

		e olulisust.						
LISA/SE LGITUSE D	<p>Sõnum õppijatele, et kursuse lõpuks peavad olema omandatud konkreetsed õpitulemused, mis oma projektide planeerimisel ja elluviimisel omandatakse. Võimalikud projektiideed: ürituskorraldus (nt spordipäev; heategevuslik laat, tagurpidi õppe päev ehk õppijad õpetavad-õpetajad õpivad; karjäärpäev koolis vms). Samuti annab õpetaja teada, et kursuse töölehtedest kujuneb välja õpimapp, kuhu lähevad täidetud töölehed ning läbitud ülesanded. Iga tunni lõpus jääb õpilaste koduülesandeks täita eneseanalüüsi tööleht vastava tunni kohta - mis õnnestus, mida saaks paremini.</p>		<p>Tunnis lõpetatakse vajadusel eelmisel korral pooleli jäänud tööleht.</p>			<p>Klass jaotub viieks grupiks. Kõik õppijad saavad ühe kaartide paari, millega tutvuvad. Grupid alustavad probleemse olukorra üle arutlemisega ning seejärel esitavad oma mõtted ka klassile. Ühiselt arutletakse selle üle, miks on oluline teistega arvestada ning mõista oma sõnumite ja emotsioonide selgust ja tagajärgi. Alternatiiv: klass jaguneb gruppideks ning arutleb keeruliste olukordade üle. Grupis valitakse välja üks olukord, räägitakse, mis tegi olukorra keeruliseks ning kuidas olukord lahenes.</p>		

4. nädal - planeerimine	5. nädal - uurimine	6. nädal - elluviimine
Projekti planeerimine	Projektitöö tegemine	Projektitöö tegemine

Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid
Kokkulepete tegemine ja ülesannete jagamine grupis. Projektitööde kinnitamine õpetajaga.	*Oskab seada eesmäärke ning vaheetappe lõpptulemuseni jõudmiseks.	Õppijatele lubatud kasutada interneti tahvlist või oma nutiseadmest, et uurida/otsida vajalikku informatsiooni.	Projektitöödega jätkamine.	*Õppija arendab oma loovust läbi projektitööks vajaliku visuaali loomise.		Projektitöödega jätkamine.		
Gruppidesse jagunemine, projektitöö ajakava loomisega alustamine.		Tööleht "Projekti planeerimine" ja "Projekti ajakava".						
Tunnis jagunevad õppijad gruppidesse ning mõtlevad, missugune on nende projektitöö, mida hakkavad järgnevatel õppenädalatel ellu viima.			Õpetaja toetab õppijaid vastavalt nende projekti sisule ning tekkinud küsimustele.			Õpetaja toetab õppijaid vastavalt nende projekti sisule ning tekkinud küsimustele.		

7. nädal - elluviimine			8. nädal - elluviimine			9. nädal - esitamine ja refleksioon		
Projektitöö tegemine			Projektitöö tegemine, kokkuvõttega alustamine			Esitlused, tagasiside kursusele ja tehtule		
Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid	Sisu	Õpitulemus	Materjalid
Projektitöödega jätkamine. Seni õpitu ja tehtu analüüs	*Oskab analüüsida seni tehtut ning välja		Projektitööde lõpetamine, esitluse koostamise	*Õppija oskab analüüsida oma tehtud		Projektitööde esitamine ja arutelu kaaslastega.	*Oskab analüüsida õppeprotsessi - mis õnnestus,	

nii individuaalse It kui ka grupis.	tuua arengukohti.		alustamine.	tegevusi.			mida õppisin, mida saaks paremini?	
Esitlused projektide edenemise kohta - õpetaja tagasisidestab nii suuliselt kui kirjalikult.	*Oskab tutvustada tehtud tööd ning läbi mõelda selleks vajalikud sõnumid.			*Oskab tutvustada tehtud tööd ning läbi mõelda selleks vajalikud sõnumid.		Kursuse lõpetamine ja mõtestamine, tagasiside ja parandusettepanekud õppijatelt.	*Oskab esitleda tehtud tööd ja selle tulemust.	
Õpetaja toetab õppijaid vastavalt nende projekti sisule ning tekkinud küsimustele. Selles tunnis mõtestavad õppijad seni tehtut ning teevad lühiettekanded (5 minutit). Toimub ühine arutelu ning õpetaja annab tagasisidet. Lisaks annab õpetaja ka kirjalikku tagasisidet juba tehtule, mida jagab õppijatega peale tundi e-Kooli või Stuudiumi vahendusel.			Tunni eesmärk on oma projekti tegevused lõpetada ning alustada viimase kohtumise kokkuvõtte ja projekti esitluse loomisega. Esitluse vormi saavad õppijad valida ise - slaidid; poster vms.			Esitluse nõuded: projekti nimi, tehtud tegevuste kirjeldamine, lõpptulemus. Lisaks peab esitlus sisaldama ülevaadet: mis õnnestus; mis ei läinud plaanipäraselt; mida õppisin/õppisime; mida saaks järgmine kord paremini teha?		

Lisa 5. Valik karjääri- ja ettevõtlikkusõppe valikaine kursuse töölehti.

Karjääri- ja ettevõtlikkusõpe 6. klassile

KARJÄÄRI- JA ETTEVÕTLIKKUSÕPE

Mis see on? Miks meil seda üldse vaja on? Missuguseid mõisteid pean tundma?
Missugused on Sinu ootused?

Mis on karjääri- ja ettevõtlikkusõpe?

Miks seda vaja on?

Olulised mõisted

Karjäär-

Ettevõtlus-

Ettevõtlikkus-

Minu tulevikuplaanid:

HINDAN ENNAST

Töölehe abil saab hinnata, mis on Sinu tugevused täna ja missuguste uute teadmiste ja oskuste omandamiseks pead veel vaeva nägema.

Seni olen hästi hakkama saanud:

Pean veel harjutama:

Lisa alla ka see, kuidas need oskused ja teadmised omandada!

Täna sain hästi hakkama:

Sõnumid ja emotsioonid

Selleks, et projektitöö edukalt õnnestuks, peame olema selgete sõnumite andjad ning mõistma ning austama üksteise emotsioone ja mõtteid. Iga grupp saab ühe probleemülesande kirjelduse ning mõtleb, kuidas seda olukorda lahendada. Seejärel tutvustab grupp oma mõtteid ka teistele.

<p style="text-align: center;">KAART A1.</p> <p>8. klassi õpilased Mari, Pille ja Jüri alustasid projektitöö tegemist. Projektitööks valisid nad 9. klassi lõpuaktuse korraldamise ning läbiviimise. Täna ülesandeks on grupil kokku lepitud, et nad:</p> <ol style="list-style-type: none">1) suhtlevad muusikaõpetajaga, et kokku leppida aktusel esinejad;2) teevad valmis lõpuaktuse kutsed, mille saadavad seejärel õpetajatele ning lapsevanematele.	<p style="text-align: center;">KAART A2.</p> <p>Kutsete sõnumite kirjapanekul läks grupp omavahel tülli, kuna Jüri arvas, et Mari kirjapandu ei olnud piisavalt viisakas. Jüri oli endast väljas, kuna Mari ei kuulanud tema ettepanekuid ning ütles talle, et Mari peaks esimesse klassi tagasi minema, kuna tema kirjaoskus on väikese lapse tasemel. Seepeale ütles Mari, et tema ei soovi enam projektitöös kaasa lüüa.</p> <p>Kuidas lahendada olukorra? Mida oleksid osapooled pidanud teistmoodi tegema?</p>
<p style="text-align: center;">KAART B1.</p> <p>9. klassi õpilased Kevin, Kermo ja Joosep alustasid õpilasfirma loomist. Nende õpilasfirma toodab lemmikloomade mini-GPS seadmeid, mida oleks mugav lemmikule kaelarihma külge panna. Täna ülesandeks on grupil kokku lepitud, et nad:</p> <ol style="list-style-type: none">1) sõnastavad sotsiaalmeedia sõnumid, millega oma toodet turundada;2) teevad valmis sotsiaalmeedia postituse näite.	<p style="text-align: center;">KAART B2.</p> <p>Kuna Joosepil on varasem kogemus sotsiaalmeedia postituste ja turundusega, haaras ta härjal sarvist ning hakkas sotsiaalmeedia postituse sisu ja visuaali looma. See aga ei sobinud Kevinile ja Kermole, kuna ka nemad soovisid ülesandest osa saada ning oma mõtteid avaldada. Joosep aga ei soovinud nende mõtteid kuulda võtta ning seetõttu läksid poisid omavahel tülli.</p> <p>Kuidas lahendada olukorra? Mida oleksid osapooled pidanud teistmoodi tegema?</p>

<p style="text-align: center;">KAART C1.</p> <p>6. klassi õpilased Mia, Laureen ja Rasmus otsustasid projektitöö raames teha ülekoolilise karjäärinädalala, mis toimub aprillikuus. Tänaheks ülesandeks on grupil kokku lepitud, et nad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) saadavad meili kooli vilistlasele, kes on edukas ettevõtja ning keda nad soovivad karjäärinädalale esinema; 2) kujundavad karjäärinädalala plakati, et saaks selle nädala pärast koolipererele tutvumiseks üles panna. 	<p style="text-align: center;">KAART C2.</p> <p>Mia ja Laureen ei olnud enne ülesannete alustamist koolipäeva jooksul sõnagi vahetanud, kuna Mia ei kutsunud Laureeni oma sünnipäevale. Laureen väljendas oma pahameelt ning oli Mia peale solvunud, kuna ei mõistnud, miks tema sünnipäevale kutsutud ei olnud. Projektitöö tunni alguses ütles Laureen üle klassi õpetajale, et tema Miaga koostööd enam ei tee ning lisaks ei ole nad enam sõbrad.</p> <p>Kuidas lahendada olukorra? Mida oleksid osapooled pidanud teistmoodi tegema?</p>
<p style="text-align: center;">KAART D1.</p> <p>6. klassi õpilased Helen, Kalle ja Mati otsustasid projektitöö raames tutvustada huvilistele endale südamelähedast hobi, milleks on (<i>Teie valikul</i>). Tänaheks ülesandeks on grupil kokku lepitud, et nad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) lepivad kokku, missugune on tutvustava tunni sisu + kes ja millest räägib; 2) kujundavad tunni kohta plakati, et huvilised teaksid, kuna ja kus see toimub. 	<p style="text-align: center;">KAART D2.</p> <p>Helen, Kalle ja Mati ei saanud tunni sisu ja selle korralduse osas kokkuleppele, kuna kõikide õpilaste arvates peaks tunnis sisu olema erinev - üks soovib praktilist tundi, teine infotundi ning kolmas nende kahe segu läbi viia. Õpilased lähevad omavahel vaidlema ning ei soovi tänase tunni jooksul ülesannetega jätkata.</p> <p>Kuidas lahendada olukorra? Mida peaksid osapooled tegema?</p>
<p style="text-align: center;">KAART E1.</p> <p>6. klassi õpilased Kert, Janek ja Sille otsustasid projektitöö raames tutvustada kaasõppijatele 10 ametit, mis ei ole väga levinud ning tuntud. Tänaheks ülesandeks on grupil kokku lepitud, et nad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) lepivad kokku, missugust 10 ametit nad tutvustavad (www.haridusportaal.edu.ee); 2) kujundavad plakati/visuaali, mis tähistaks 10 valitud ametit. 	<p style="text-align: center;">KAART E2.</p> <p>Kert, Janek ja Sille alustasid ametite valmist, kuid poisid ei olnud väga koostööaltid ning pakkusid ameteid, mis olid ebaviisakad ja ebasobivad. Sille solvus poiste peale, kuna poisid tõid välja ameteid, mis "sobivad ainult meestele" ning ütlesid Sillele, et naised ei saagi kõiki töid teha.</p> <p>Kuidas olukorda lahendada? Mida peaksid osapooled tegema, et ülesannetega rahumeelselt edasi minna?</p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Köidam,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Valikaine karjäärilaste teadmiste ja ettevõtlikkuse arendamiseks 6. klassis”, mille juhendajad on Krista Kõrgesaar ja Karmen Kalk, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Köidam

19.05.2022